

5. Bölüm

MİSAK-I MİLLÎ HAZIRLANIYOR

Efendiler, milletin emel ve gayelerinin kısa bir programın temelini oluşturacak şekilde topluca ifadesi de görüldü. Misak-ı Millî adı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek maksadıyla kaleme alındı.

İstanbul Meclisi'nde bu ilkeler gerçekten toplu bir şekilde yazılmış ve tespit olunmuştur.

Efendiler, görüştüğümüz her şahıs veya bütün şahıslar, bizimle düşünce ve görüş birliği yaparak ayrılmışlardı. Fakat, İstanbul Meclisi'nde, «Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu» diye bir grubun kurulduğunu işitmedik. Niçin?! Evet, niçin? Buna bugün cevap isterim!

Çünkü, Efendiler, bu grubu kurmayı vicdan borcu, millet borcu bilmek durum ve kabiliyetinde bulunan efendiler inançsız idiler... korkak idiler... cahil idiler...

İnançsız idiler; çünkü, millî dâvânın ciddiliğine ve kesinliğine ve bu dâvânın dayanağı olan millî teşkilâtın sağlamlığına inanmıyorlardı.

Korkak idiler; çünkü, millî teşkilâttan olmayı tehlikeli görüyorlardı.

Cahil idiler; çünkü, tek kurtuluş dayanağının millet olduğunu ve olacağını takdir edemiyorlardı. Padişah'a dalkavukluk ederek, yabancılara hoş görünerek, yumuşak ve nazik davranarak büyük gayelerin gerçekleştirilebileceği gafletini gösteriyorlardı.

MİLLÎ ÜLKÜ VE MİLLÎ TEŞKİLATIN KISA BİR ZAMANDA SAĞLADIĞI ŞEREF VE VARLIĞI KÜÇÜMSEYENLER

Bundan başka, Efendiler, nankör ve bencil idiler... Millî ülkü ve millî teşkilâtın kısa bir zamanda sağladığı şeref ve varlığı küçümsüyorlardı. Ortaya çıkmış olan durum ve varlığın kolayca elde edilmiş olduğu zan ve vehmine kapılmakla çirkin gururlarını tatmin sevdasına düşüyorlardı...

Erzurum'da, Sivas'ta söylenmiş ve tespit edilmiş bir adı, olduğu gibi kabul etmek küçüklük olmaz mıydı?! O addan daha anlamlı bir ad mı yoktu?!

Evet, işittik Efendiler; varmış: «Fellâh-ı Vatan Grubu».

Efendiler, geçmişe ait safhaları ve olayları burada anlatabileceğim çerçeve içinde, gerçeğe uygun olarak tespit etmek kararındayım. Bu sebeple, tam üzerinde durduğumuz noktayla ilgili bir konuyu da büyük bir samimiyetle bilgilerinize sunacağım.

ANKARA'DA TOPLANMA DÜŞÜNCESİ

Ben, Meclis-i Mebusan'ın, İstanbul'da saldırıya uğrayacağını, dağılacağını, kesin olarak bekliyordum.

Böyle bir durum karşısında alınacak tedbiri kararlaştırmıştım.

Hazırlığımız ve gerekli düzenlemelerimiz de başlamıştı: Ankara'da toplanmak...

İşte bu görevi yaparken, milletçe yanlış anlaşılmaya yol açmamak için, tedbir olarak da bir şey düşünmüştüm: Meclis-i Mebusan Başkanlığına seçilmek.

Bundan beklediğim, dağıtılan milletvekillerini Meclis-i Mebusan Başkanı sıfat ve yetkisiyle yeniden davet etmekti. Gerçi bu tedbir, ancak görünüşü kurtarmak için ve geçici olarak işe yarayabilirdi. Fakat, böyle bunalımlı zamanlarda, yararı geçici de olsa, her türlü tedbirin alınmış olması her halde gereksiz sayılamazdı...

Gerçekte İstanbul'a gitmeyecektim. Fakat bunu açığa vurmaksızın, zaman kazanacak ve durum bir süre için uzakta bulunuyormuşum gibi ayarlanarak, Meclis, başkan vekilleri vasıtasıyla idare olunacaktı.

Bu tedbirin uygulanması, elbette, Meclis'e giden ve gerçek durumu kavramış olması gereken arkadaşların yardım ve gayretleri ile mümkün olabilecekti.

Efendiler, bu konuyu gereken kimselere açtım. Düşünce ve görüşlerimi uygun buldular. Bu yolda çalışacaklarına söz ve güvence vererek İstanbul'a gittiler.

Ancak, pek az, belki bir veya iki arkadaştan başkasının, bu düşüncenin sözünü bile etmediklerini öğrendim.

Bu konuda hâkim olan düşünce ve mantık şuymuş: Bunca milletvekilleri içinde Meclis Başkanı olabilecek değerde bir adam bile yok mudur ki, Meclis'te bulunmayan bir milletvekilini kendi yokken başkan seçeceğiz... Meclisi oluşturan sayın üyeleri bu kadar yetersiz göstermek, yabancılar üzerinde kötü etki yapmaz mı?

Bir başka mantık da, Meclis Başkanlığı'na Kuva-yı Milliye Başkanı'nı seçmek, daha ilk günden, Meclis üzerine şüphe ve saldırıyı çekme fırsatı vermektir. Bu da akıl kârı olamaz.

Böyle düşünen ve mantık yürütenlerin, bana pek de uzak insanlar olmadığını görenler, susmayı tercih etmişler...

Efendiler, itiraf etmeliyim ki, bu tedbirin alınmamış olması, Meclis dağıldıktan sonra beni küçük bir güçlkle karşılaştırmıştır. Bu noktayı da sırası gelince bilginize sunacağım.

HARBİYE NAZIRI CEMAL PAŞA'NIN İŞTEN UZAKLAŞTIRILMASI TEKLİFİ KARŞISINDA ALİ RIZA PAŞA KABİNESİ

Efendiler, Meclis-i Mebusan 12 Ocak 1920 tarihinde açılmıştı. Aşağı yukarı on gün sonra, Harbiye Nâzırı'nın 21 Ocak 1920 tarihli telgrafını aldım. Olduğu gibi bilginize sunuyorum:

Geciktirilmesi sorumluluğu gerektirir.

Harbiye, 21.1.1920

Ankara'da 20' nci Kolordu Komutanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

İngilizler, hükûmete verdikleri bir notada, benimle Cevat Paşa Hazretleri'nin görevden çekilmemizi istediler. Kabinece şiddetli bir ret cevabı verildiyse de, durum kabinenin yerinde kalmasını ve yalnız benimle Cevat Paşa'nın çekilmemizi gerektirdi. Harbiye Nezareti'ne Salih Paşa vekâlet edecektir. Kabineyi güç duruma sokacak bir davranışta bulunulmamasını rica ederim. Aksi halde, durum, tasavvur buyurduğunuzdan daha tehlikeli olur.

Harbiye Nâzırı Cemal

Bu telgraf 22 Ocakta elimize geçmişti. Hemen telgraf başında, saat 11.30'da şu telgrafı yazdım:

22.1.1920

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

- Verilen notayı olduğu gibi lütfeder misiniz?
- Yapılan teklifi yerine getirmekte acele etmeyiniz. Notayı inceledikten sonra görüşlerimizi arz edeceğim.

Mustafa Kemal

Cemal Paşa'nın, imzasını gizleyerek verdiği karşılık şuydu:

Çok ivedi Kadıköy, 22.1.1920

Ankara'da 20'nci Kolordu Komutanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Notanın kısaltılmış sureti aşağıdadır:

- Özel olarak seçilmiş subayların Kuva-yı Milliye kurmaylıklarına gönderilmeleri,
- 14'üncü Kolordu'dan bir kısım erleri ayırıp terhis etmek suretiyle Kuva-yı Milliye'ye asker gönderilmesi,
- Top kaması ve diğer malzemenin kaçırılması,
- Zonguldak'tan İstanbul'a gelen taburun geri gönderilmesini geciktirmek,
- Afyonkarahisar'dan Alaşehir'e alay nakletmek,
- Bursa'dan Bandırma'ya bir alay nakletmek,
- Bu işlerde, Harbiye Nâzırı ile Genelkurmay Başkanı'nın şahsen rolleri olduğu anlaşılmıştır. Kırk sekiz saat içinde bu iki şahsın görevlerinden uzaklaştırılması.

Dikkat buyurulursa, Aydın cephesi meselesi bu notada söz konusu bile değildir. Bu notaya cevap olarak: «bir, iki, üçüncü maddeleri yalandır. Dördüncü maddenin konusu benim zamanımda değildir. Ben, müracaatları üzerine geri gönderdim. Beşinci madde ile ilgili konuda, tümen komutanını değiştirdim. Altıncı maddedeki Ahmet Anzavur konusu da güvenlikle ilgilidir. Bu konuda yazışmalarımız vardır. Şimdi de dosyalar incelenirse anlaşılır» denildi. Kabul etmediler. Bunun üzerine üç şık üzerinde duruldu: Notaya birinci cevaptan sonra cevap vermemek ve hükümlerine kulak asmamak, kabinenin toptan görevden çekilmesi, benim görevden çekilmem. Birinci şık uygulanacak olursa, burada bir rezalet çıkmasından korkulurdu. İkinci şıkkın kabulü durumunda, zaten istediklerinin olacağı ve Ferit Paşa'nın kabinenin başına geleceği düşünüldü. Bu bakımdan benim görevden çekilmem ve Nezaretin vekâletle idare edilmesi tercih edildi. Her halde, kararınızın önce bana bildirilmesini rica eder, sizlere üstün saygılarımı sunarım efendim (Ferik Cemal).

Başyaver Salih

Cemal Paşa, bu notada, Aydın cephesinin söz konusu edilmediğini işaret etmekle bilmem ne demek istiyor? Şüphe yok ki, söz konusu olan Aydın cephesidir, ona yardımdır ve Kuva-yı Milliye'dir. Yalnız, Cemal Paşa dolaylı yoldan bütün bunlara Hey'et-i Temsiliye'nin sebep olduğunu anlatmak sevdasındadır.

Cemal Paşa'ya, bu telgrafına karşılık olarak verdiğim cevapta, şu emri verdim:

22.1.1920

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Görevden çekilmek suretiyle İngilizlerin isteğine uymanız, öyle tehlikeli bir durum yaratır ki, sizin görevden çekilmemekle ortaya çıkacağını düşündüğünüz tehlikeden daha ağırdır. Bundan başka, Hey'et-i Temsiliye'nin bir temsilcisi durumunda olan zâtıdevletlerinin, haberi olmaksızın ve onun görüşüne uymayarak çekilmeniz kabul edilemez. İngilizlerin, sizi zorla görevden ayırmaları ihtimali bile bizce hesaba katılmış ve hemen tedbirleri alınmıştır. Bu duruma göre önce notayı olduğu gibi bildiriniz sonra durum hakkında bilgi vererek kararımızı beklemeniz ve sarsılmaz bir dayanıklılıkla göreviniz başında kalmanız kesin isteğimizdir. Hey'et-i Temsiliye adına

Mustafa Kemal

Ali Rıza Paşa'ya da şu telgrafi yazdım:

Ankara, 22.1.1920

Sadrazam Hazretleri'nin Yüksek Katına

İngilizlerin, Harbiye Nâzırı'nın ve Genelkurmay Başkanı'nın değiştirilmesini istemeleri, devletin siyasî bağımsızlığına kesin bir tecavüzdür. Bu tecavüz, bir süreden beri vatanımızın bölüşülmesi ve siyasî varlığımızın yok edilmesi yolunda, dünya kamuoyunda süregelen tartışmaların kesin bir karara bağlanmış olması sonucu mudur? Yoksa, siyasî varlığımızı yok etme yolunda yapılacak teşebbüslerin ne sonuç vereceğini anlamak için yapılmış bir deneme midir? Yoksa, İtilâf Devletleri'nin alıştıkları gibi, birbirinin olurlarını ve kararını alma gereğini duymaksızın, tek başına nüfuz kullanma yolunda bir davranış mıdır? Bunları ayırt edebilecek bilgilere sahip değiliz ve sahip olamayız. Yine, Yunanlıların Salihli cephesinde başlayan taarruzlarının, bu teşebbüslerle ilişki derecesini de kestiremeyiz. Ancak, siyasî bağımsızlığımıza karşı yapılan bu açık tecavüze devletçe ses çıkarmaz, milletçe susarsak, siyasî varlığımız aleyhindeki en kötü karar ve uygulamalara kendimizin yol açmış olacağına hiç şüphemiz yoktur. Bu bakımdan, İngilizlerin İstanbul'da yapabilecekleri saldırılar ne şekil ve dereceye varacak olursa olsun, içeride ve dışarıda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayandığı bilinen hükûmetin, bu teklifi şiddetle reddetmesini, Nâzır ile Genel Kurmay Başkanı'nın mutlaka yerlerinde bırakılmasını kesinlikle istiyoruz. Bunun dışında gösterilecek bir uysallık, yalnız milletin bağımsızlığına ve varlığına ters düşmez, aynı zamanda, hükûmeti millete karşı vermiş olduğu sözden dönmüş ve bağımsızlık uğrunda millî mücadelemizi geciktirmiş ve güçleştirmiş bir duruma da sokar. Bu bakımdan Hükûmet kabul etmiş olsa bile, biz Hükûmet'in Hey'etimize karşı üstlenmiş olduğu görevi yerine getirmemekle, millettten almış olduğu gücü tamamen kaybetmiş olduğunu ve bağımsızlığımızı tehlikeye düşüren tavır ve hareketlerinden dolayı Hükûmet'i sorumlu saydığımızı ilân etmek zorunda kalırız. Hükûmetin direnmesi karşısında, İngilizler, Harbiye Nâzırı'nı zorla görevden uzaklaştırma ve bütün hükûmeti düşürme yoluna bile başvursalar, bu durum, gerek dışarıya gerek içeriye karşı, onların emriyle Nâzır'ı feda etmekten daha elverişlidir. Durumun gelişme safhaları üzerine bir iki saate kadar siz Sadrazam Hazretleri'nin cevap vermelerini istirham ederiz. İstanbul ile haberleşme İngilizler tarafından engellenirse, millî bağımsızlık uğruna millî ve dinî cihat ilân etme yolunda ilerleyeceğiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi adına

Mustafa Kemal

O gün Cemal Paşa'ya da şu telgrafı yazdım:

Kişiyi özel, çok ivedi 2.1.1920

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

İngilizlerin emri üzerine Harbiye Nezareti görevinden ayrıldıkları anlaşılıyor. Devlet ve milletimizin bağımsızlığını tehlikeye düşüren bu çekilme durumunu, ne olursa olsun, kabul etmemek sizin ve bizim görevimiz gereğidir. Biz görevimizi sonuna kadar yerine getirmek için her türlü tedbiri alıyoruz. Sizi de, makamınıza oturup nâzırlığınız yürütmek suretiyle görevinizi yerine getirmeye davet ediyoruz. Eğer şahsî bir sebep veya başka bir düşünceyle kalmak istemiyorsanız, İngilizlerin notası üzerine değil, hür bir milletin nâzırına yaraşır şekilde ayrılırsınız. Konuyu, şahsi bir görüş açısından değil, bu müdahale, vatanımız için hatıra gelebilecek ağır felâketlerin başlangıcı olabilir, görüşünden hareket ederek değerlendirmenizi rica ederiz. Nezaret'ten bu şekilde çekilmeniz, İngilizlerin müdahalesini ve millî bağımsızlığın tehlikeye düşmesini kolaylaştıracaktır. Eğer görev başına gelmemekte ısrar ederseniz, İngilizlerin milletin bağımsızlığına tecavüz ettiklerini ilân ederken. Harbiye Nâzırı'nın da vatanî görevini yerine getirmemekten sorumlu olduğunu ağır bir dille eklemek zorundayız. Notada yazılanları bir gün sonra bildirmeniz ve şimdi de Hey'et'imizle ilişki kuramayacak şekilde uzaklaşmanız, durumu ağırlaştırmaktadır. Cevap vermenizi diler ve rica ederiz.

Hey'et-i Temsiliye adına

Mustafa Kemal

Sadrazam ile telgraf başında şu yazışmalar yapıldı:

Babiâli, 22.1.1920

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi'ne

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'nın kabineden çekilmesi ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın değiştirilmesi, yalnız İngilizler tarafından istenmiş değildir. İngiliz, İtalyan ve Fransız temsilcileri, Babiâli'ye ortak bir ültimat vererek ve gerekçe göstererek, kırk sekiz saat içinde bu talebin yerine getirilmesini istemişlerdir. Bu ağır teklif karşısında, kabinece durumu enine boyuna tartışan uzun görüşmelerden sonra, toptan çekilmeye karar verildi. Meclis-i Meb'usan toplanmış olsaydı, kabinece başka türlü hareket edilmek mümkündü. Tekliflerini geri aldirmek üzere, üç devlet temsilcisi nezdinde, ileri sürdükleri gerekçeler çürütülerek gerekli teşebbüslerde bulunuldu. Temsilciler isteklerinde direndiler. Kabinenin istifası kesinleşmişken, Cemal Paşa, Meclis-i Meb'usan'ın daha görüşmelere başlayamadığı bir zamanda, kabinenin çekilmesinin vatanın yüksek çıkarlarına aykırı düşeceğini belirterek ve böyle bunalımlı bir zamanda kabinenin istifasının, İstanbul'u Anadolu'dan ayırmaya kadar varan tehlikeli sonuçlar doğuracağını ileri sürerek, kendisinin istifası ile işin çözüme bağlanmasını tercih etmiştir. Konunun gelişme safhaları bundan ibarettir. Meclis-i Meb'usan'ın en geç bir iki güne kadar çoğunluğu sağlayarak toplanması kesinleşmiş olduğundan, hükûmet bütün sorunları Meclis'in gözleri önüne serecektir. Tarafınızdan bu konuda hiçbir girişimde bulunulmaması gerekir. Çünkü, söz sahibi Meclis-i Meb'usan'dır. Nâzırlar durumun ağırlığını kavradıklarından ve yaptıklarının doğru olduğuna inandıklarından, en az zararlı olanı seçmişlerdir. Müdahalelere son verileceği, Cumartesi sabahına kadar bildirilmediği takdirde, kabinenin iktidardan çekileceği ve bundan doğacak olayların sorumluluğunun kendisine ait olamayacağı bildirilir.

Sadrazam Ali Rıza

Efendiler, Sadrazam Paşa kendilerine hakaret edene değil de bize dehşetli bir ültimatom veriyor.

Kongre, 22.1.1920

Sadrazam Paşa Hazretleri'ne

Yüksek şahsiyetlerinin telgrafları üzerine, Hey'et-i Temsiliye'ce bir karar alınmak için, öncelikle ültimatom suretinin olduğu gibi bilinmesine kesin bir ihtiyaç vardır. Bunun lûtfen bildirilmesini arz ve rica ederim.

Hey'et-i Temsiliye adına

Mustafa Kemal

Erenköy, 22/23.1.1920

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi'ne

C: Görüşüldükten sonra bildirilecektir.

Sadrazam Ali Rıza

Burada söylemeliyim ki, hükûmet bu nota suretini bize olduğu gibi vermek istememiş ve vermemiştir.

Sadrazama verdiğim cevap şudur :

22.1.1920

Sadrazam Hazretleri'nin Yüksek Katına

Ültimatom suretini gördükten sonra kesin kararı sinacağız. Ancak, durum değerlendirilirken dayanan ilkelere, hükûmetle aramızda görüş ayrılığı vardır. Önce onu ortadan kaldırmak isteriz. Hükûmet bizim arz ettiğimiz hususları kendi işlerine müdahale olarak kabul etmiş, yani dıştan gelen müdahaleleri bir yana bırakarak, bir iç mes'ele karşısında bulunduğunu sanmıştır. Olayı, yalnızca, yabancıların bir nâzırı değiştirebilmesi açısından düşünmek gerekir. Üstelik, burada Harbiye Nâzırı'nın şahsı da söz konusu değildir. Aynı durumda başka bir nâzır veya herhangi bir şahıs bulunmuş olsaydı, olay yine bu şekilde yorumlanacaktı. Öte yandan, nâzırın değiştirilmesini emreden kuvvetin, Meclis-i Meb'usan'ın toplanmasına ve hükûmetin yapacağı açıklamadan sonra Meclis'in bir karar almasına müsaade edip etmeyeceği de şu anda belli değildir. Meclis-i Meb'usan söz sahibi olmadan önce, oldubittiler birbirini kovalar ve dış olayların niteliğine uygun tedbirlerin alınması gecikirse, bundan doğacak sorumluluğun da hey'etimize ait olmayacağı kabul buyrulur. Meclis-i Meb'usan gerçekten toplanır ve çalışmaya başlarsa, hükûmete hiçbir şey için başvuramayacağımız tabiidir. Notayı yalnız İngilizlerin değil, İtilâf Devletleri'nin birlikte vermiş olmaları, bu konunun önemini kavramak için ayrı bir sebeptir.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

Cemal Paşa, son telgrafımıza, 23/24 Ocakta verdiği karşılıkta, çekilmesinin zaruri olduğundan ve Millî Meclis'in nasıl bir davranış içinde olacağını beklemek gereğinden söz ediyordu.

Efendiler, aynı gün öğle vakti, Ankara, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Bandırma, Balıkesir, Konya, Edirne, İstanbul ve Bursa'da bulunan komutanlara durum ve görüşümüz bildirilerek dikkatleri çekildi ve

düşünceleri soruldu.

İstanbul'daki 10'uncu Kafkas Tümeni Komutanı Kemalettin Sami Bey'e de (Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa'dır), ayrıca şu emri verdim:

22.1.1920

10'uncu Kafkas Tümeni Komutanlığı'na

Hemen Rauf Bey'i bularak durumu birlikte ve güvenlik tedbiri olarak takip etmenizi rica ederiz. İngilizlerin isteğini yerine getirmek kesinlikle doğru olmaz. Buraca o bakımdan âcil tedbirler alındı. İstanbul'daki telgraf haberleşmelerini güven altına almanız gerekir.

Efendiler, Rauf Bey, Bekir Sami, Cami Bey ve bütün milletvekillerine de Kafkas Tümeni Komutanı Kemal, Müstahkem Mevki Komutanı Şevket ve Harbiye Nezareti Başyaveri Salih Bey'ler vasıtalarıyla ve şifreli telgrafla şu tebliğde bulundum:

22.1.1920

İngilizler, Harbiye Nâzırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın görevden çekilmesini istemişlerdir. Bu teşebbüs, devletin bağımsızlığını ortadan kaldırmaya yönelmiş kesin bir harekettir. O halde, bu teşebbüse karşı milletin göstereceği tepki ve girişeceği hareketler, bağımsızlığın korunması için yapılacak kutsal bir mücadele niteliğindedir. Bu mücadelenin ilk basamağında görev, milletin vekillerinindir. Milletvekilleri, kabine üyelerinin durumlarına müdahale ve etkide bulunmak suretiyle, devletin siyasî bağımsızlığı aleyhine, İngilizlerin girişmiş oldukları tecavüzleri, içeriye ve dışarıya karşı kesinlikle ve hemen reddetmek zorundadırlar. Bunun nasıl yapılacağını kararlaştırarak buraya bildiriniz. Fakat, uygulamada şu noktaların mutlaka yerine getirilmesi gerekir:

Önce, Meclis'in dağıtılması ile ilgili olarak, Meclis'te ansızın bir iradenin okunması ihtimali ile karşı karşıya kalınmamalıdır. Eğer bu ihtimalin gerçekleşmesi kesin olarak önlenemezse, milletvekillerinin çalışmalarını özel toplantılar halinde devam ettirmeleri de yeterlidir. İkincisi, devletin siyasî bağımsızlığı aleyhine kesin bir müdahalede bulunulduğunu, Barış Konferansı'na, Avrupa milletlerine, İslâm dünyasına ve memleketin her bir yanına ilân etmek gerekir. İngilizlerin tecavüzü geri alınmadığı takdirde, Meclis'in görevi, Anadolu'ya geçmek ve milletin idaresini üzerine almaktır. Bu hareket, bütün milletin gücünü kendi varlığında toplamış olan Kuva-yı Milliye tarafından her bakımdan desteklenecektir. Gerekli tedbirler şimdiden alınmıştır.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

Bu tebliğin sureti olduğu gibi bütün komutanlara bildirildi.

Efendiler, Ayrıca Rauf Bey'e de 23 Ocak 1920'de, 10'uncu Kafkas Tümeni Komutanı vasıtasıyla yazdığım şifrede, «Harbiye Nâzırı'nın görevden çekilmesi bir oldubitti olmakla birlikte, işin önemi devam etmektedir» dedim. İtilâf Devletleri'nin temsilcileri, hükûmeti istedikleri gibi kurma yolunu tutmuş oluyorlardı. Yarın, Meclis'in güvenoyu vereceği bir hükûmete karşı da aynı şekilde davranmalarına böyle bir örnek ile yol açılmış bulunuyordu. Hükûmetin, millete ve basına bilgi vermeksizin ve toptan çekilme yoluna gitmeksizin buna boyun eğmesi, milletin bağımsızlığını tehlikeye düşürüyordu. Olayı kapatmamak, hükûmeti Meclis-i Meb'usan'da milletin bağımsızlığını koruyamadığı gerekçesi ile açıkça düşürmek gerekirdi. İşte, bütün bunları Rauf Bey'e yazdım.

Aynı tarihte, 10'uncu Kafkas Tümeni Komutanı ile Rauf Bey'e şu ortak talimatı vermiştim:

Hükûmetin, İtilâf Devletleri temsilcilerinin tekliflerini kabul etmemekte direnerek; Barış Konferansı'nı,

İtilâf Devletleri'nin Kuva-yı Milliye'den dolayı Türk hükûmetini düşürmeye karar verdiğini, bütün dünyaya karşı ilâna mecbur etmesi gerekir. Kabinenin önceki kabinelerde olduğu gibi millî bağımsızlıktan sessizce fedakârlık etmesi, kendi yetkisi bakımından güçsüzlüğünü, anlayış ve kavrayış bakımından da asla güven verici olmadığını bir daha açıkça göstermiştir. Bu kadar çetin sorunları, karakter ve düşünce yapısı bakımından bu derece güçsüz olan kimselerle çözüme götürmeye çalışmak artık mümkün değildir. Bu bakımdan, kabinenin, son durum dolayısıyla düşürülmesi gerekir. Bütün milletin güvenine lâayık bir kabinenin iktidara gelmesi yolunda çalışınız.

ANADOLU'DA BULUNAN YABANCI SUBAYLARIN TUTUKLANMASI KARARI

Efendiler, yabancıların İstanbul'da saldırılarını artırarak nâzır veya milletvekillerinden bazılarını tutuklamaları ihtimaline karşı, Anadolu'da bulunan yabancı subayların tutuklanmalarına karar verdim.

Bu kararımı ve buna göre tedbirler alınması gereğini, 22 Ocak 1920 tarihinde, Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'daki kolordu komutanlarına «kişiyi özel» olarak şifre ile emrettim.

Efendiler, milletvekillerine yazdığım telgrafa, Vasıf, Rauf, Bekir Sami Beylerin ortak imzasıyla cevap geldi. Bu cevapta: Meclis resmî olarak çalışmalara başlayınca, söz konusu mesele dolayısıyla kabine çekilecektir.

O zamana kadar durumun emniyeti bakımından kabinenin işbaşında kalması gerekir. Siz, bir teşebbüste bulunmayınız ve müdahale etmeyiniz. Emirlerinizi bize bildiriniz. Görüşlerinizin her makam önünde gereği gibi savunulacağına güveniniz» denilmekteydi.

Ben, ne Hükûmet'e ne de Meclis'e bir şey yazmamaya karar vermiş ve işi artık sayın milletvekili arkadaşlarımıza bırakmıştım.

Efendiler, İstanbul'daki şahısların hareketlerini hangi tavsiyelere göre ayarladıklarını belirtebilmek için şu kısa bilgiyi arz edeyim:

Filân siyasî temsilci, çok namuslu ve doğru sözlü ve Türk dostuymuş. Bu zat, çok içten ve dokunaklı bir dille demiş ki, «eğer Harbiye Nâzırı ile Cevat Paşa çekilmeseydiler. Harbiye Nezareti işgal edilecektir Kuva-yı Milliye'nin gösterdiği suskunluk ve kararlı tutum, bazılarını çıldırtıyor.

Fakat acele etmeyin, ezilirsiniz. Bana güvenin. Hakaret varsa yapanlar utansın. Belki daha başka delilikler olacaktır. Fakat siz, sakın delilik etmeyin.»

İstanbul'daki şahıslar, «biz bu sözlerin samimiyetle söylendiğinden şüphe etmiyoruz» diyorlardı.

MECLİS-İ MEBUSAN'IN BAŞKANI SEÇİLMEM SAKINCALI GÖRÜLÜYOR

Efendiler, milletvekilleri, İstanbul'da toplandıktan bir hafta sonra, Başkanlık Divanı ve dolayısıyla Meclis Başkanlığı seçimi ile ilgili görüşmelere başlamışlar.

Bir yerde işaret etmiştim ki, ben Meclis Başkanı seçilmeyi, bazı yararlarından dolayı lüzumlu bir tedbir saymış ve gereken kimselere bu konudaki düşüncelerimi de bildirmiştim. İşte arz ettiğim gibi, bu konu

üzerinde görüşülmeye başlandığı günlerde, 28 Ocak 1920 ve 1 Şubat 1920 tarihlerinde, Rauf Bey tarafından gönderilen yazılarda birtakım görüşlerden sonra, «biz pek büyük bir sakınca doğuracak olan bu konuyu ileri sürmekten vazgeçiyoruz» denmekte ve «...özel gizli bir toplantıda yeniden söz konusu edildi.

Şeref Bey seçilmenizin yararlarını anlattı... Seçim sırasında oyların dağılacağı yeniden kesin olarak hissedildiğinden, sizin, milletin başında, Millî Meclis'in koruyucusu olarak kalmayı zaten tercih buyurduğunuz tarafımızdan söylendi.

Yüksek şahsiyetiniz hakkında alkışlarla içten gösterilerin yapıldığı görüldü. Genel toplantıda, Reşat Hikmet Bey Meclis Başkanı, Hüseyin Kâzım Bey birinci ve Hoca Abdülaziz Mecdi Efendi ikinci başkan vekili seçildiler» haberi verilmekteydi.

Efendiler, benim başkanlığımı ortaya atan demek ki, yalnız Şeref Bey oluyor. Gizli olarak yapıldığı bildirilen toplantıda, öteki şahıslar tarafından benim başkanlığa seçilmemin ne maksatla söz konusu edildiği, üstü kapalı olarak bile söylenmiyor. Önce, ciddî gerekçelere dayanarak benim başkanlığımı ileri sürmeliydiler. Ondan sonra da oyların dağılıp dağılmayacağını incelemeliydiler. Yalnız, Şeref Bey'in konuşması üzerine oyların hangi tarafa kayacağı konusunda bir karara varmakta isabet olmayabilirdi.

Efendiler, Rauf Bey'in başkanlık konusundaki açıklamasına verdiğim cevapta demiştim ki: «İleri sürülen sakıncalar, daha önce etraflıca düşünülen şeylerdir. Benim başkanlığımı gerektiren sebepler bellidir.

Bunlar, Kuva-yı Milliye'nin millet tarafından kabul edildiğini göstermek, Meclis dağıtıldığı takdirde başkanlıkla ilgili görevleri güven içinde yapabilmek, millî varlığımızla bağdaştırılmaz bir barış teklifi karşısında milletçe bir ayaklanma, Meclis'in başkanı sıfatıyla, milletin maddî ve manevî güçlerini savunma durumuna geçirme düşünceleridir. Sözlerinizden, savunma ile ilgili olan bu durumların, bugün İstanbul çevresince önemli sayılmadığı anlaşılıyor.

Eğer, görüşlerdeki isabetsizlikten dolayı, vatan ve milletin savunulmasında bugün için ve yarın aksaklıklar ortaya çıkarsa, sorumluluk bu yanlışlığı yapanlara düşer. Bunların benim şahsî isteklerimle ilgili olmadığını temine gerek yoktur.» Efendiler, Harbiye Nâzırı'nın ve Genelkurmay Başkanı'nın zorla düşürüldüğünü biliyoruz.

Meclis Başkanlığı'na seçilen merhum Reşat Hikmet Bey 'in, bir uydurma sebeple yabancılar tarafından tutuklandığını haber almıştık. İstanbul'da bulunan Hey'et-i Temsiliye üyelerinin tutuklanmalarının düşünüldüğü, Rauf Bey'in 28 Ocak 1920 tarihli yazısında bildiriliyordu. Bu durumlardan, Kuva-yı Milliye aleyhtarlığının, Meclis'in dağıtılma ihtimalinin ve dolayısıyla milletçe savunmaya geçme zamanının daha da yaklaştığı meydanda idi. Fakat bu gerçeği sezebilen azdı.

Efendiler, Reşat Hikmet Bey'in kurtarılması için de Ankara'dan çalışmak gerekiyordu .

Rauf Bey'in, Meclis'in durumunu anlatan 27 Ocak 1920 tarihli şifreli telgrafında endişe verici bazı cümleler vardı. Söz gelişi, kabine başlangıçta çekilmeyi düşünmüş, fakat çekilmemiştir.

Meclis'in bugünkü durumu, bu işi çözüme bağlamaya elverişli değildir, Buradaki milletvekilleri, milletin Maraş bölgesi ile ilgili olarak gönderdiği telgrafları, genel kurulda okumak cesaretini bile gösteremiyorlar. İtilaf Devletleri'nden filânın falanın isteklerine uygun olarak davranmamızı tavsiye ediyorlar. Toplanacak yerimiz yoktur gibi.

Rauf Bey'e, 7 Şubat 1920'de gönderdiğimiz bir yazıda, şu düşüncelerimizi bildirdik: «Milletvekilleri, İstanbul'daki iç ve dış etkilere kapılarak, barışa yönelme gayesini ihmal edip, kölelik, mevkî kapma

hırsı, kıskançlık, kuruntu v.b. sebeplerle anlaşmazlığa düşmüşlerdir.

Arkadaşlarımız, çok sayıda milletvekilini içine alan bir çoğunluk sağlayabilmek için, kendi düşünce ve inançlarından sürekli olarak fedakârlık yapmışlar ve uysal olmak sevdasıyla, hükûmet ve bilinen çevreler üzerindeki etkilerini büsbütün kaybetmişlerdir.

Uyumsuzluk yaratmamak kaygısıyla bu davranışa devam edilecek olursa, millî dâvâyâ aykırı emellere ve türlü türlü ihtiraslara âlet olunmaktan, millî meseleler aleyhinde kararlar alınmasına engel olunamamaktan korkulur.

Bu duruma karşı alınacak tedbir şudur: Azınlıkta olsalar bile, ilkelerimize her bakımdan bağlı arkadaşlardan kurulu bir grupla yetinmek... Bunun sakıncası uysallıktan azdır. Hükûmeti mutlaka düşürmek ve kesin mücadele durumuna geçmek gerekir .

HÜKÜMETİ MUTLAKA DÜŞÜRMEK VE KESİN MÜCADELE DURUMUNA GEÇME GEREĞİ

Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi çekilmemiş, Meclis de bir problem çıkarmaktan sakınarak, onu düşürmek yoluna gidememiş ve bazı üyeleri değiştirilmiş olan Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne güvenoyu vermiştir.

Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin Meclis huzurunda okuduğu hükûmet programını bilmem hatırlar mısınız? Bu programda:

Sadrazam Paşa, yaptığı en önemli görevi sözlerine başlangıç olarak alıyor; İstanbul Hükûmeti ile Anadolu arasında haberleşmenin kesilmesine kadar varan anlaşmazlığın giderilmesini başardığını, bundan böyle millî iradenin yüce Meclis'te tecellî edeceğini, artık meşrutiyet ilkelerine tam olarak uyulabilmesi için bir engel tasavvur etmediğini söylüyordu.

Efendiler, bu sözlerle, Hey'et-i Temsiliye'nin millî irade adına hareket etmesine ve meşrutiyet ilkelerine uygun hareketlere engel olmasına artık yer olmadığı gibi bir anlam sezdirilmek isteniyor. Daha dün Millî Meclis'in, İstanbul'da toplandığı bir sırada, millî iradeye de milletlerarası kurallara da aykırı olarak, bizzat kendilerinin ve kendileriyle birlikte Meclis'in ve milletin ne kadar ağır bir saldırıya uğradığını açıklama gereğini duymayan sadrazam, hâlâ Hey'et-i Temsiliye'yi jurnal etmekle durumunu kurtarmaya çalışıyor ve bizim sayın milletvekili arkadaşlarımız da, bu sözleri büyük bir sessizlikle dinleyebiliyorlar.

Hükûmet, siyasî zümrelere karşı tarafsızlıktan ayrılmadığını ve ayrılmayacağını bir kere daha belirttikten sonra, bugüne kadar elde ettiği başarıların derecesinin takdirini Meclis'e bırakıyor.

Sadrazam, devlet idaresinin düzeltilmeye muhtaç olduğunu söyleyerek, Osmanlı Devleti'nin, her yabancı devlet baskısı karşısında kaldıkça başvurduğu eski politikasını yeniden canlandırarak, dünyaya yeni düzeltmeler yapılacağı sözünü veriyor: «Yabancıların imtiyazlarını genişleteceğiz.

Azınlıkların haklarını korumak için nisbî temsil yönetimini uygulayacağız. Adalet, maliye, bayındırlık ve güvenlik işlerinde ve hattâ sivil yönetimde yabancılara yeteri kadar kontrol yetkisi vereceğiz» diyerek düşündükleri düzeltmelerin esaslarını sayıyor.

Sadrazam Paşa, dışişlerinden bahsederken de «Ateşkes Anlaşması hükümlerinden ayrılmamak, hükûmetçe gerekli görülmektedir» taahhüdünde bulunurken, «İzmir'in işgalinden dolayı meydana

gelen kaynaşma ve karışıklığa son verecek olan, ancak barıştır» demekle yetiniyor; kararlılık ve ileri görüşlülüğün güçlükleri yeneceğine tam bir inancı bulunduğunu söyleyerek, programını bitiriyor.

ALİ RIZA PAŞA VE KABİNESİ'NİN İÇ YÜZÜ

Efendiler, Meclis-i Meb'usanca kabul edilen bu programı tahlil ve yorumdan geçirerek burada vakit kaybetmeyi gereksiz sayarım.

Yalnız Efendiler, Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın ve kabinesinin içyüzünü ve utanmazlığını gösteren bir belgeyi aynen bilginize sunmama müsaadenizi rica edeceğim:

Çok ivedi İstanbul, 14.2.1920 Valiliklere ve Müstakil Sancaklara

Son olarak Meclis-i Meb'usan'da okunan ve büyük bir çoklukla kabul edilerek hükûmete güvenoyu verilmesini sağlayan programın önemli noktalarından birinde belirtildiği üzere, her türlü milli dâvâların tek tecellî yeri olan Meclis Genel Kurulu, Allah'a şükür artık toplanıp çalışmaya başladığına göre, meşrutiyet ilkelerinin her türlü engel ve etkilerden uzak olarak yürürlük kazanması gereken memleketimizde, bu Meclis'ten başka yerde, millî irade adına konuşmaya ve istekler ileri sürmeye artık sebep ve imkân kalmadığından, hükûmet işlerine müdahale şeklindeki her türlü faaliyet ve hareketlerin cezalandırılacağı duyurulur.

Sadrazam Ali Rıza

Efendiler, böyle bir genelgeye ne gerek vardı? Hey'et-i Temsiliye'yi millet gözünde küçük düşürmekte, onun cezalandırılabilirliğinden bahsetmekte ne yarar vardı? Eğer Hey'et-i Temsiliye zaman zaman hükûmetin dikkatini çekmeyi gerekli görüyor idiyse, bu hareketinin ne kadar temiz ve yüksek düşüncelere dayandığından ve ne derece vatanla ilgili zaruretler yüzünden yapıldığından hâlâ şüphe edilebilir miydi? Hey'et-i Temsiliye'yi, dolayısıyla milletin birlik ve dayanışmasını yok etmeyi asıl hedef olarak kabul eden hükûmet, Aydın, Adana, Maraş, Urfa Antep cephelerinde sürüp gitmekte olan çarpışmalardan ise, asla duygulanmış görünmüyordu. Yabancı devletlerin, doğrudan doğruya kendi kabinelerine yapmış olduğu baskıdan üzüntü duymuyordu. Şunu da açık olarak belirtmeliyim ki, her türlü millî davanın belirttiği tek yer olmak gereken Millî Meclis'in, Sadrazam Paşa'nın Tanrı'ya şükrederek söylediği gibi, çalışmalara başladığı da ne yazık ki daha görülmüyordu.

Efendiler, Sadrazam'ın bu genelgesi üzerine biz de şu genelge ile milletin dikkatini çekmeyi gerekli bulduk.

Tel Genelge 17.2.1920

Millî iradenin kanuni olarak varlığını gösterdiği yer olan Meclis-i Meb'usan'ı açarak millî hakimiyeti ispatlayabilen Cemiyetimizin, en önemli ve başlıca görevlerinden biri de, millî dâvâyâ uygun ilkeler çerçevesinde bir barış yapılcıya kadar, millî birliği korumaktır.

Cemiyetimizin, her güçlüğe göğüs gererek, vatani ve millî varlığı koruma yolundaki kurtarıcı çalışmalarına, millî gaye gerçekleştirilinceye kadar, daha büyük bir azim ve iman ile devamı şarttır.

Bu bakımdan, milletin yaşama ve varlığını devam ettirme temeline dayanan millî teşkilâtın, vatanın her köşesinde, geniş çapta ve yaygın bir biçimde kökleşmesine, eskisi gibi devam edilmesini bütün merkez ve idare hey'etlerinden bir kere daha önemle rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi adına

Mustafa Kemal

ALDATICI SÖZ VERMELER, AĞIR İTİRAFLAR

Efendiler, İstanbul'dan gönderilen 19 Şubat 1920 tarihli yazıda, «İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan İstanbul'daki siyasî temsilciliğine gelen ve siyasî temsilcilik tarafından da resmen hükûmete yapılan sözlü tebligatta, padişahlık başkentinin Osmanlı Devleti'nde bırakıldığı bildirilmiş; fakat bununla birlikte, Ermeni katliamının durdurulması ve Yunanlılarla bütün İtilâf Devletleri'nin kuvvetlerine karşı olan tutumumuzun değiştirilmesi istenmiş; aksi takdirde, barış şartlarının değiştirilmesinin muhtemel bulunduğu da ayrıca ifade edilmiştir» denilmekte ve bazı hususlar, özellikle «şikâyeteye yol açacak en küçük olaylara bile meydan bırakılmaması» tavsiye edilmekteydi.

Efendiler, bu sözlü vaadin arkasındaki anlam ve maksat ne olabilirdi? Yunanlıların, Fransızların ve daha başkalarının işgali altında bulunan vatan topraklarından başka, İstanbul'un da alınması kararlaştırılmıştı.

Ancak, ileri sürülen şarta uyulursa, İstanbul'u almaktan vazgeçeriz mi, denilmek isteniyordu? Yoksa, Yunanlıların, Fransızların, İtalyanların işgalleri zaten geçicidir, İtilâf Devletleri, yalnız İstanbul'u alacaktı, fakat teklif ettikleri şarta uyarsak, onu da bırakacaklardır, anlamı mı çıkarılıyordu?

Veyahut da Efendiler, İtilâf Devletleri Kuva-yı Milliye'nin işgal bölgelerinde, işgal «kuvvetlerine karşı kurduğu cepheleri bozdurmaya ve açtığı savaşları, giriştiği hareketleri durdurmaya, İstanbul Hükûmeti'nin gücünün yetmeyeceğini çok iyi anladıklarından, Yunanlılar da dahil olmak üzere, İtilâf Devletlerine karşı yapılan saldırının önlenememiş ve aslı olmayan Ermeni katliamına son verilmemiş olduğu bahanesiyle İstanbul'u da mı işgal etmek niyetindeydiler?

Daha sonraki olaylar, bu son tahminin doğru olduğunu göstermiştir, sanırım. Ne var ki, İstanbul Hükûmeti'nin İngiliz temsilciliğinin teklifinden böyle bir anlam çıkarmaya yanaşmamış, aksine ümide kapılmış olduğu görülüyordu.

Efendiler, yapılmış olan teklifin ne derece yersiz olduğu hususunda bir fikir verebilmek için, biz de o günlerle ilgili bazı durumları hatırlayalım. Şüphe edilmemek gerekirdi ki, Ermeni katliamı konusundaki sözler, gerçeğe uygun değildi.

Aksine, güney bölgelerinde, yabancı kuvvetler tarafından silâhlandırılan Ermeniler, gördükleri koruyuculuktan cür'et alarak bulundukları yerlerdeki Müslümanlara saldırmakta idiler.

İntikam düşüncesiyle her tarafta insafsız bir şekilde öldürme ve yok etme siyaseti gütmekte idiler. Maraş'taki feci olay bu yüzden çıkmıştı. Yabancı kuvvetleri ile birleşen Ermeniler, top ve makineli tüfeklerle Maraş gibi eski bir Müslüman şehrini yerle bir etmişlerdi. Binlerce çaresiz ve suçsuz ana ve çocukları işkenceyle öldürmüşlerdi.

Tarihte bir benzeri görülmemiş olan bu vahşeti yapan Ermenilerdi. Müslümanlar yalnız namuslarını ve canlarını korumak için karşı koymuş ve kendilerini savunmuşlardı. Yirmi gün süren Maraş katliamında, Müslümanlarla birlikte şehirde kalan Amerikalıların, bu olay hakkında İstanbul'daki temsilcilerine çektikleri telgraf, bu faciayı yaratanları, yalanlanamayacak bir şekilde ortaya koymakta idi.

Adana ili içindeki Müslümanlar, tepeden tırnağa kadar silâhlandırılmış olan Ermenilerin süngülerinin baskısı altında her dakika öldürülmek tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyorlardı.

Canlarının ve bağımsızlıklarının korunmasından başka bir şey istemeyen Müslümanlara karşı

uygulanan bu zulüm ve yok etme politikası, medenî insanlığın dikkatini çekecek ve onları insafa getirecek nitelikte iken, aksinin yapıldığını iddia ederek ondan vazgeçilmesini isteme gibi bir teklif nasıl ciddî olarak kabul edilebilirdi?

İzmir ve Aydın dolaylarında durum buna benzer ve belki daha da acıklı değil miydi? Yunanlılar, her gün kuvvet ve vasıtalarını artırıyor ve taarruz hazırlıklarını tamamlıyorlardı. Bir yandan da oraya buraya saldırmaktan geri durmuyorlardı.

O günlerde İzmir'e yeniden bir piyade alayı ile tam teçhizatlı bir süvari alayı ve yirmi dört adet yük otomobiliyle çok sayıda nakliye arabası, altı tane top ve birçok savaş malzemesi çıkarıldığı, cephelere bol miktarda cephane gönderilmekte olduğu anlaşılmıştı. Gerçek şu idi ki, milletimiz, sebepsiz olarak hiçbir yerde hiçbir yabancıya saldırmış değildi.

Bu durum karşısında, Efendiler, vatanımızın işgal edilmiş yerlerinden düşmanların çekildiklerini görmeden veya hiç olmazsa çekileceklerine tam bir güven duymadan, aldatıcı sözlere gereğinden fazla değer vermek akıl kârı mıydı?

Memleket kaderinin tek dayanak noktası olarak kalmış bulunan Kuva-yı Milliye'yi dağıtma gayesi güden bu gibi teklif ve teşebbüsleri anlamakta güçlük var mıydı? Geleceğin şüphe ve belirsizliği uğruna, millî dâvâdan hemen vazgeçmek doğru olur muydu? Yalnız İstanbul'un değil, Boğazlar'ın, İzmir'in, Adana bölgesinin, kısacası millî sınırlarımız içindeki bütün vatan topraklarının egemenliğimiz altında kalması millî gayemiz değil miydi?

Bu duruma göre, yalnız İstanbul'un, Osmanlı Devleti'ne bırakılacağı vaadi karşısında, Osmanlı Devleti'nin sadrazamı Ali Rıza Paşa memnun olsa da, Türk milletinin memnun olacağı ve bununla yetinerek susup oturmayı tercih edeceği nasıl düşünülebilirdi? Vahdettin'in sadrazamı, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmayı hedef alan bütün bu teşebbüslerin tarihî sorumluluğunu düşünmek istemiyor muydu? Efendiler, yabancıların teklifine ve onu gerçekleştirmeye kalkışan hükûmetin istek ve emrine, milletçe de Kuva-yı Milliyece de boyun eğilmeyeceği şüphesizdi.

MİLLÎ BİR KABİNE KURULMASININ İMKANSIZLIĞI

Saygıdeğer Efendiler, Rauf Bey, 19 Şubat 1920 tarihli bir şifre ile, hükûmet ve Meclis hakkında üzerinde durup düşünülmeye değer bilgiler veriyordu. Bu bilgileri özetleyeyim:

«Şubatin on dokuzuncu günü, Sadrazam, Dahiliye Nâzırı, Bahriye Nâzırı Felâh-ı Vatan Grubu'nun toplantısına gitmişler. Sadrazam, Kuva-yı Milliye'nin ikinci bir hükûmet şeklinde görünmemesi, hükûmet işlerine karışmaması ve Maraş taraflarındaki çatışmaların daha ilerilere götürülmeyerek durdurulmasını, düzen ve güvenliğin sağlanması gereğini siyasî bakımdan yararlı gördüğünü söylemiş, Ziya Paşa'nın vali ve Ahmet Fevzi Paşa'nın da kolordu komutanı olarak Ankara'ya gönderileceğini bildirmiş. Dahiliye Nâzırı da serbestçe iş görmesine karışılmamasını istemiş. Polis Müdürü ile Jandarma Komutanı'nın değiştirilmesine güçlerinin yetmediğini anlatmış.

Eskiden beri dostu olan Keşfi Bey'in dürüstlüğünden ve onu Bursa'ya vali, Faik Ali Bey'i de müsteşar yaptığından bahsetmiş. Salih Paşa da, Maraş ve dolaylarında boşaltılan yerlere, hükûmetçe el koymayı siyasî bakımdan mümkün görmemiş, Fransız basınını aleyhimize çevirir, demiş. Padişah, hükûmete, Meclis'ten çok hâkim imiş. Meclis'in ruh haline göre, bu hükûmeti düşürmek ve yerine gerekli şartları taşıyan millî bir kabineyi getirmek mümkün değilmiş»

Bu bilgileri, Anadolu ve Rumeli'de bulunan tekmil komutanlara bildirirken, şunu da ekledik:

Hey'et-i Temsiliye, işgal ve çeşitli yabancı etkilerin baskısı altında bulunan İstanbul'da, daha millî ve fedakâr bir hükûmetin işbaşına getirilmesindeki güçlükleri takdir ettiğinden, Sadrazam Paşa'nın bilinen bildirisine karşılık, 17 Şubat 1920 tarihindeki genelgeyle görüşünü bütün teşkilâtına duyurmuştu.

Millî birliği bozma düşüncesi ile yapılacak her teşebbüs ve saldırıyı, akıllıca davranışlarla başarısızlığa uğratmak şarttır. Millî dâvaya uygun bir barış yapılmadıkça, Kuva-yı Milliye'nin faaliyetine son vermesinin mümkün olamayacağı hususunda ilgililerin yeniden dikkati çekilmekle birlikte, millî birlik ve dayanışmayı güçlendirme ve devam ettirme konusunda, her zamankinden daha ileri görüşlü ve uyanık bulunulmasını özellikle rica eder ve bekleriz .

Rauf Bey'e de cevap olarak şunu yazdım:

21.2.1920

Harbiye Nezareti Başyaveri Salih Bey'e

Rauf Bey'e

İlgi: 19.2.1920 tarihli şifre:

Felâh-ı Vatan Grubu'nun Sadrazam Paşa ve arkadaşlarıyla yaptığı tartışmalardan genellikle anlaşıldığına göre, bugünkü hükûmetin Millî Meclis'ten aldığı güven oyuna dayanarak, Kuva-yı Milliye'nin memleketteki nüfuz ve etkisini yok etmeye çalıştığı açıkça görülüyor. Millî Mücadele'ye karşı tutumundan dolayı azledilen Faik Ali Bey'i müsteşarlığa, Ferit Paşa ve Ali Kemal ile birlikte çalışan Müsteşar Keşi Bey'i, Bursa valiliğine ataması ve daha önce memuriyetleri milletçe kabul edilmeyen Ahmet Fevzi Paşa ile Ziya Paşa'yı da Ankara'ya göndermek hususunda ısrar etmesi, açıktan açığa Kuva-yı Milliye aleyhine hareket edildiğinin kesin bir belirtisidir.

Hükûmetle milletin tam bir birlik içinde çalışarak tespit edilen ilkeler çerçevesinde millî dâvaya uygun bir barış yapılması gereğini her zamandan daha çok takdir etmekte olduğundan, hükûmet işlerine karşı her türlü muhalefetten ve güçlük çıkarmaktan kaçınmayı bir vatan görevi sayıyoruz. Her şey bitmiş, millî gayeye ulaşılmış değildir.

Arada pek korkunç ihtimaller vardır. Geleceğin sonsuz bilinmezlikleri içinde, Kuva-yı Milliye'nin kurtarıcı çalışmalarına değer verip vermediğinin hükûmetten sorulması gerekir. Bize gelince: Tarihin bu memlekette şimdiye kadar yaratmadığı bu millî birlik ve dayanışmayı bozmaya yeltenen her hareketi bir vatan hainliği sayarak ona göre gerekli tedbirleri almaktan çekinmeyeceğiz. Bu mecburiyet ve zaruretlerin hükûmet üyelerince bilinmesi pek yararlı olacaktır. Hükûmet ile aramızdaki uyum ve birliğin korunması, ancak bugünkü durumun devam ettirilmesiyle mümkün olabilir. Gereksiz atama ve görevden almaların yapılması ve özellikle Millî Mücadele'ye karşı geldikleri için görevden alınmış olan memurlar üzerinde ısrar edilmesi, Kuva-yı Milliye aleyhinde bir düşmanlık sayılacağından, bu gibilerin memuriyetlerine göz yumulmayacaktır. Hele Ahmet Fevzi Paşa ile Ziya Paşa'nın, gönderildikleri takdirde hemen geri çevrilmelerinin bir oldubitti sayılması gerekir.

Bugünkü durumun ağırlığını kavramış olan Millî Meclis'teki arkadaşların bile, böyle anormal olaylar karşısında susmayı tercih etmesi, her taraftan kışkırtılan ve teşvik gören hükûmeti cesaretlendireceğinden, gayeye bağlı arkadaşların bu konuda da kesin ve açık bir tavır takınmaları gerekmektedir. Hükûmetin Meclis'e hâkim olması, denetleme görevini güçleştireceğinden, böyle bir durum ortaya çıktığı takdirde, vatanın kurtuluşu için yerinde kararların alınamayacağı ve sonunda millî gayenin gerçekleşemeyeceği şüphesizdir.

Bütün milletçe benimsenen ve kutsal sayılan Kuva-yı Milliye gayelerinin, Meclis'çe de benimsenip

gerçekleştirilmesinin sağlanması ve hükûmet işlerinin bu gayeler açısından denetlenmesi konusunda, vatanseverlik görevinin sonuna kadar esirgmeden yerine getirilmesini önemle rica ederiz.

Hey'et-î Temsiliye adına Mustafa Kemal

Rauf Bey'in bir başka yazısına verdiğimiz karşılığı da arz edeyim:

21.2.1920

Harbîye Nezareti Başyaveri Salih Bey'e

Rauf Bey'e:

İlgi: 20.2.1920 tarihli şifre:

Hükûmetin Millî Meclis'teki gruba karşı gözdağı verici bir tavır takınmasının, grubun, dayanışma halinde bir siyasî güç olarak gelişip varlığını gösterememesinden ileri geldiği açıkça anlaşılmaktadır.

Her şeyden önce, grubun bu bakımdan bilinçli bir denetim gücü haline getirilmesi gerektiği belli oluyor. Hükûmetin sonradan gönül almak maksadıyla sizleri davet etmesi, bugünkü güçsüzlüğünü anlamasından ve güç kazanıncaya kadar oyalayıp vakit kazanmak düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Hükûmete karşı kesin bir durum alma zamanı gelmiştir. Sadrazama ve Dahiliye Nâzırı'na açıkça söylemek gerekir ki, Kuva-yı Milliye, sonuç alınıncaya kadar çalışmalarını sürdürecektir.

Memleketi işgal eden ve milletimizi tam bir kölelik derecesine düşürmek isteyen düşmanlarımız, Kuva-yı Milliye'nin faaliyetini istememekte kendilerini haklı bulabilirler. Fakat, devlet ve milletin kurtarılmasına çalışan bir millî kuvvete, kendi hükûmetimiz tarafından hücum ve saldırıya geçilmesi görülmemiş bir şeydir.

İtilâf Devletleri'nin, İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetinde bırakılması ile ilgili görüşü ne kadar sevinçle karşılanmış ise, İzmir ve Adana cephelerinde savaştan vazgeçilmesi konusundaki istekleri de o kadar hayretle karşılanmışlardır.

Harbiye Nâzırı'na, İzmir ve Adana'nın da Osmanlıların elinde kalması sağlanıncaya kadar silâhların bırakılamayacağı, Ermenilere karşı bizim tarafımızdan bir saldırının yapılmadığı, Fransızlar tarafından silâhlandırılan ve kışkırtılan Ermenilerle aramızda bazı olaylar çıkmışsa, bunun sorumluluğunun Ermeni milliyetçilerine ve onları kışkırtanlara ait olacağı bildirilmiştir.

Hükûmetin, Maraş ve Urfa'dan ileriye geçilmemesi yolundaki teklifine karşı, millete güven vermek ve Kuva-yı Milliye'yi durdurabilmek için, Fransızların Adanayı derhal boşaltmaya başlamaları istenmelidir.

Aksi takdirde, Kuva-yı Milliye'yi, memleketi kurtarma mücadelesinden alıkoymanın mümkün olamayacağını, bu ateşin Halep ve Suriye'ye sıçramak üzere bulunduğunu; Fransızların, Adana ve dolaylarının boşaltılmasında ne kadar çabuk davranırlarsa, o kadar kârlı çıkacaklarını kendilerine açıkça anlatmalıdır. Anadolu basınının kullandığı sert dilin hafifletilmesi, İtilâf Devletleri'nin zulüm ve saldırılarına son vermeleriyle mümkündür. Bunca haksızlıklara, zulümlere, hattâ katliamlara karşı feryat eden suçsuz bir milleti susturmak zulmünü bizden istememelidir. Aslında, dünyanın her yerinde basın, bu türlü sıkı kayıtlardan kurtulmuş olup hür ve serbesttir. Akbaş cephesinden bir kısmının İngilizlere geri verilmesi için hiçbir yardımda bulunmamanızı isterdik. Boş bir fişek kovanının bile İngilizlere geri verilmemesi daha yerinde olur, düşüncesindeyiz.

Hükûmet, İtilâf Devletleri'ne karşı böyle sahte yaranma hareketlerinde bulunarak merhamet uyandırmayı başarabileceği ve ikiyüzlü davranışların, barış şartlarının değişmesini etkileyeceği zannını

besliyorsa, kendilerinin gafletine acırız.

Kısacası, barışımızın söz konusu olduğu şu çetin günlerde, Kuva-yı Milliye'yi zayıf gösterecek her hareketin, milletimizin kaderi üzerinde uğursuz bir etki yapacağı şüphesiz olduğundan, Meclis'teki arkadaşlara düşen denetleme görevinin her türlü fedakârlığa katlanarak yerine getirilmesini özellikle rica ederiz.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

KUVAYI MİLLİYE'NİN MÜCADELEYE DEVAMI KONUSUNDA KAMUOYUNU YOKLANMASI

Efendiler, bugünlerde duyulan ihtiyaç üzerine Rauf Bey'e, aynı tarihte şu telgrafi da yazdım. Bu ihtiyaç, Hey'et-i Temsiliye'nin ve Kuva-yı Milliye'nin mücadeleye devamı konusunda kamuoyunu yoklamaktı. Rauf Bey'e yazdığım bu telgrafi, Erzurum'daki Kâzım Karabekir Paşa'ya da çektiymiştim.

Çok ivedi ve günlüdür. 21.2.1920

Rauf Bey'e özel:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin durumunu değiştirmeye yetkili olacak kongrenin toplanması, tüzüğünün sonuncu maddesi gereğince, Meclis-i Meb'usan'ın yasama görevini tam bir güvenlik ve serbestlik içinde yerine getirdiğinin Meclis'çe açıklanmasına bağlıdır. Hey'et-i Temsiliye'nin genel teşkilâtının başında, barış yapıncaya kadar eski şeklini koruması gereği, bütün arkadaşlarımızın onayı ve ısrarı üzerine kabul edilmiştir.

Oysa, hükûmet tarafından âdeta teşvik edilen muhalif gazetelerin hücumları, Âyân Meclisi'nin açık saldırıları, hükûmetin tutum ve işleri ve özellikle Sadrazam Paşa'nın bildirisi, Meclis-i Meb'usan'da Kuva-yı Milliye'nin kanun dışı olduğunu alkışlattıran nutuklar, kamuoyunu millî teşkilât aleyhine çevirmekte ve Hey'et-i Temsiliye'mizi güç bir duruma sokmaktadır. Bir yandan Padişah'ın isteğine uyarak Zeynelabidin, Hoca Sabri, Sait Molla gibi kimselerin, sırf Kuvayı Milliye'yi yok etme maksadıyla her tarafta kurmaya çalıştıkları Teâlî-i İslâm Cemiyeti adı altındaki kuruluşlar, millî teşkilâta doğrudan doğruya saldırılara başlamışlardır. Söz gelişi, Niğde ve Nevşehir'de, bu ayın on dokuzuncu günü, «Meclis-i Meb'usan açıldı.

Millî teşkilâtı padişahımız istemiyor» gibi sözlerle, halkı açık toplantı ve gösterilere sürüklemişlerdir. Bu durum Sadrazam Paşa'nın bildirisini alan bazı memurlar tarafından da teşvik edilmiştir. Bu olayın Konya'ya ve daha başka yerlere de yayılması uzak bir ihtimal değildir. Bu bakımdan:

- Hükûmetin, Kuva-yı Milliye'nin devamına taraftar olup olmadığını kesin olarak bildirmesini kendisinden istemek gerekir.
- Felâh-ı Vatan Grubu'nun, söz konusu edilen tam bir güvenlik ve serbestliğe sahip olduğunu, bu bakımdan, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak lüzumuna inanıp inanmadığını bildirmesi gerekir. Eğer bu kuvvetin devamına lüzum görüyorsa, ona göre hükûmetin dikkatini çekmekle birlikte, bunu, Meclis'te de gerektiği şekilde savunmalıdır. Bu konunun, grupça görüşülmesi ve tartışılması düşüncesindeyiz.
- Vatanın çıkarları açısından, millî teşkilâtın ve Kuva-yı Milliye'nin ortadan kaldırılması tercih edildiği takdirde, İzmir, Maraş ve öteki cephelerde bulunan düşman kuvvetlerine karşı da hükûmetçe gerekli tedbirlerin alınmasını sağlama bağlamak söz konusudur.

Yukarıda arzedilen düşüncelerin büyük bir önem ve ciddiyetle dikkate alınıp gereğinin yerine getirilmesini, bizi şahsen de güç durumdan kurtarmak için, sonucun bir an önce bildirilmesini rica ederiz.

İstanbul'daki bazı arkadaşların, bunca emeklerle meydana getirilmiş olan millî birliğe ve Kuva-yı Milliye'ye vurulan darbelere karşı kesin tedbir alma konusunda, sonuna kadar gayret ve ciddiyet göstermekten çok, dışarıdaki uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak teselli buldukları zannı uyanıyor. Biz, elimizdeki kuvveti iyi koruyamadığımız takdirde, dış kuvvetlerin de bize değer vermeyeceklerini hatırlatmak isteriz.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

Kâzım Karabekir Paşa, bu telgrafa verdiği 23 Şubat 1920 tarihli cevabında, «İstanbul'da Meclis-i Millî'de beliren akıma karşı, Hey'et-i Temsiliye'nin ve Kuva'yı Milliye'nin ters ve hükmedici bir tavır almasını hiç de uygun bulmuyorum.

Yalnız, Hey'et-i Temsiliye'nin bu işin içinden vekarla çekilmesini, işin sorumluluğunu ve durumun takdirini, Meclis-i Millî'nin namusuna ve vatanseverliğine bırakmayı sürdürmelerine «Kuva-yı Milliye'nin ve Hey'et-i Temsiliye'nin varlığını sürdürmelerine Meclis-i Millî taraftar olmazsa... Kongrelerin aldığı kararlar gereğince, tam bir güvenlik içinde yasama ve denetleme yetkisine sahip ve hâkim olduğundan, Hey'et-i Temsiliye, kararların uygulanmasını Meclis-i Millî'ye bırakarak dağılır, faaliyetine son verdiğini yazar ve bir de teşekkür eder.» «Fakat, Meclis-i Millî'nin, böyle bir sorumluluğu yüklenerek, durumunun ve geleceğinin güvenilir olduğu yolunda bir karar alarak bunu duyuracağı pek şüphelidir. Rauf Beyefendi bu teklifi yapar ve bu kararları aldırır da, Hey'et-i Temsiliye'nin işbaşından çekilmesi gereğini bildirirse, o zaman Hey'et-i Temsiliye bunu isteyerek kabul eder. Basına ve millete ilân ederek faaliyetten uzaklaşır.

Şerefli ve onurlu yerini de meşru bir şekilde korumuş olur. Şüphesiz ki, bir yıldan beri milletin ısrarı ile kurulmuş olan Aydın cephesi, ne dağılıp kendi kaderini Yunanlıların eline teslim eder ve ne de hükûmet bunları dağıtabilir. O mücahitler kendiliklerinden ve eskiden olduğu gibi savaşa devam ederler.

Fakat, bu durum o cepheye bağlı kalır ve kolordu komutanları kendi bölgelerinde bunu durum ve maksada göre iyi bir şekilde yürütürler. Ondan sonra da gelecekteki durum ve faaliyetlerimizde olayların akışına ayak uydurulur... İşte benim âciz görüşümün bundan ibaret olduğu arz edilir» diyor.

OLAYLARIN AKIŞINA AYAK UYDURAMAZDIK

Efendiler, İstanbul'un fiilî olarak işgalinden aşağı yukarı yirmi gün önce ortaya konulan bu görüş ve düşünce incelenmeye değer. Ben yalnız bir noktaya işaret etmekle yetineceğim. O nokta, olayların akışına ayak uydurma şeklinde bir kaderciliği benimsemektir.

Biz elbette, işi böylesine bir kaderciliğe bırakamazdık. Aksine, olayların akışının ne olabileceğini önceden kestirip tesbit ederek, karşı tedbirleri düşünmek ve ânında, bir kararsızlığa düşmeden uygulamak taraftarı idik. İşte bundan dolayıdır ki, daha öncesinden kamuoyunu yoklamaya başlamıştık.

Efendiler, Milletvekili Mazhar Müfit Bey'in bir mektubuna verdiğim cevabı olduğu gibi bilginize sunarsam, Kâzım Karabekir Paşa'nın görüşlerine verilmesi gereken cevap da kendiliğinden anlaşılmış olur. Mazhar Müfit Bey'in mektubunda yazdıklarını tekrar etmeyeceğim. Onu gerekirse kendileri

yayınlarlar. Benim verdiğim cevap şuydu:

Ankara, 25/26.2.1920

Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Beyefendi'ye

Efendim Hazretleri,

14.2.1920 tarihli uzun mektubunuzu ancak dün aldım ve yarınki postaya yetiştirmek üzere cevabını şimdi yazıyorum. Yüce Meclis-i Millî'nin ve Felâh-ı Vatan adını taşıyan grubun, gerçek durumlarını tasvir eden değerli ifadeleriniz, bende üzüntü yarattı.

Açıklama ve tasvirlerinizle gözümün önünde beliren manzara elem vericidir. Zavallı millet; hayatını, varlığını, kaderini savunmak, korumak ve güven altına almakla yükümlü bildiği sayın milletvekillerini, gerçek millî ve vatanî görevlerini daha ilk anda ve ilk adımda unutmuş görüyorum.

Batıların ve bütün düşman dediğimiz milletlerin, Türklerde kabiliyet olmadığı gerekçesiyle, Türkiye' de, her şeyin, bizim için olumsuz olan şeyin yapılmasına göz yumdukları bilinirken ve her birimiz, ayrı ayrı bu zannın yanlışlığını ispata kararlı olduğumuzu iddia ederken, çıkar duygularımız, basit bencilliklerimiz bize her şeyi unutturabilir.

Önce gelen milletvekilleri şöyle yapacakmış, sonra gelen milletvekilleri böyle tavır almış, Hey'et-i Temsiliye şunu kendinden saymış, bunu bayağı görmüş... Bunları söyleyenler, koca Türk milletinin sayın milletvekilleri, öyle mi? Bu ruh hali, böyle bir ahlâkî davranış karşısında hayret ve şaşkınlıktan donakalıyorum.

Yeni grup veya, parti teşkilâtından söz ediliyor. Azizim Mazhar Müfit Bey açıkladığınız zihniyet ve yaratılışların kuracakları gruptan da, partiden de, ben memleketi kurtarıcı sağlam bir tavır alınabileceğine hükmedemiyorum.

Ben de Hey'et-i Temsiliye adı altında fedakârca görev yapan arkadaşlar, bu vatanın kurtuluşu ve milletin huzuru için ölünceye kadar çalışmak isterken, sayın milletvekilleri tutum ve tavırlarıyla ve gaflet uçurumuna yuvarlanmalarıyla, anlıyorum ki, buna bile müsaade etmeyeceklerdir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkilâtına ve bu teşkilâtın meydana getirdiği Kuva-yı Milliye'ye dayanma gereği kalmadığını, çocukça ve gafilce davranış ve hareketleriyle belli eden Meclis-i Meb'usan'ın ve Felâh-ı Vatan Grubu'nun, bu konudaki kesin kararının öğrenilmesini ve tarafımıza bildirilmesini Rauf Bey'e yazdık.

Bu kararın, bir an önce alınabilmesi için sizin de yardımınızı rica ederiz. Bu kararı verirken, sayın milletvekillerinin, toplantı yeri olan İstanbul'da, kırk bin Fransız, otuz beş bin İngiliz, iki bin Yunan ve dört bin İtalyan kara kuvvetlerinin yığınak yaptığını ve İngiliz Akdeniz donanmasının da Fındıklı sarayına karşı demir atmış olduğunu göz önünde bulundurmaları gerektiğini hatırlatırım.

Mustafa Kemal

AKBAŞ CEPHANELİĞİ VE KÖPRÜLÜ HAMDİ BEY

Efendiler, Rauf Bey'e yazdığımız son şifrede, Akbaş Cephaneliğindeki cephanenin bir kısmının İngilizlere verilmesine yardım ettikleri yolunda bir eleştiri vardı. Bu meseleyi biraz açıklayayım. Rumeli sahilinde, Gelibolu yakınlarında, Akbaş denilen yerde, bir cephaneye deposu vardı. Orada Fransızların eli

altında bol miktarda silâh ve cephane bulunuyordu. Hükûmet, İtilâf Devletleri'ne tamamiyle boyun eğmiş görünmeyi yararlarına uygun saydığından, sözünü ettiğim cephanelikteki silâh ve cephanenin bir kısmını İtilâf Devletleri'ne vermeyi vaad etmiş. Onlar da Wrangel ordusuna göndereceklermiş. Rusya'ya nakli için bir Rus vapuru da Gelibolu'ya gelmiş. Hükûmet daha önce, İstanbul'daki teşkilât başkanlarımızın izin ve yardımlarını da sağlamış...

Halbuki, Efendiler, Köprülü Hamdi Bey adında kahraman bir arkadaşımız, Kuva-yı Milliye'den bir müfreze ile, 26/27 Ocak 1920 gecesi, sallarla Rumeli sahiline geçti.

Akbaş cephaneliklerini ele geçirdi. Depo bekçileri olan Fransızları tutukladı ve haberleşme hatlarını kesti. Silâhların hepsini cephanenin bir kısmını ve muhafız Fransız askerlerini de göz altında Lapseki'ye nakletti. Silâhları ve cephaneyi Anadolu'ya gönderdikten sonra, Fransız erlerini iade etti. Akbaş deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane bulunduğu tahmin ediliyordu .

Bu olay üzerine, İngilizler, Bandırma'ya iki yüz kişilik bir kuvvet çıkardılar.

İtilâf kuvvetlerinin, millî savaş bölgelerinin gerilerinde İtilâf Devletleri askerlerinin de bulundukları yerlerdeki depolarda bulunan silâhların ve cephanenin başka yere nakli, kullanılamaz duruma getirilmeleri veya bu gibi yerlerin işgal edilmeleri ihtimaline karşı, komutanlara verdiğimiz emirde, bazı tedbirler tavsiye etmekle birlikte, bütün komutanların büyük bir kararlılık ve kesinlikle hareket etmeleri gereğini bildirdik.

ANZAVUR'UN MİLLÎ CEPHELERİMİZİ ARKADAN VURMA TEŞEBBÜSÜ

Efendiler, hemen aynı günlerde, Anzavur, Balıkesir ve Biga dolaylarında, oldukça önemli ve tehlikeli durumlar yaratmayı başarmıştı. Balıkesir'de, millî cephelerimizi arkadan vurmak istiyordu. Başına bir yığın adam toplamıştı. Karşısına gönderilen millî kuvvetlerle, Biga'da kanlı bir çarpışma yapıldı. Anzavur galip geldi. Kuvvetlerimizi dağıttı. Toplarımızı ve makineli tüfeklerimizi ele geçirdi. Erlerimizi ve subaylarımızı esir ve şehit etti. Akbaş kahramanı Hamdi Bey de bu şehitler arasındaydı. Bundan sonra, Ahmet Anzavur, kendi adını verdiği Ahmediye Cemiyeti adı altında alçaklıklarını gittikçe artırdı.

Efendiler, 3 Mart 1920 tarihinde, içinde fevkalâde önemli haberler bulunan bir şifre aldım. Bu şifre, İstanbul'dan İsmet Paşa'dan geliyordu. Ben Ankara'ya geldikten sonra, İsmet Paşa, Ankara'ya yanıma gelmişti. Birlikte çalışıyorduk. Fakat Cemal Paşa'dan sonra Harbiye Nazırlığı'na Fevzi Paşa Hazretleri geldi. Paşa Hazretleri'nin özel istekleri üzerine ve çok önemli bir iş için İsmet Paşa'yı bu tarihten birkaç gün önce İstanbul'a göndermiştim.

Önemli saydığımız nokta şuydu: Yunanlılar taarruza hazırlanıyorlardı. Buna karşı, akla yakın olan tedbir, bütün kuvvetleri seferber ederek düzenli bir savaşa girmekti. Özellikle Fevzi Paşa Hazretleri, bu gerek ve zarureti takdir etmekteydi.

İşte, bu hazırlığı yapmak üzere İsmet Paşa'nın İstanbul'da bulunması ve hattâ Genelkurmay Başkanlığı'na resmen tayin edilerek işe başlaması çok yararlı olacaktı. Bu maksatla İstanbul'a gitmesini gerekli bulmuştum. İsmet Paşa'nın telgrafı şudur:

Harbiye Nezareti 3.3.1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Alınan bilgilere göre, İstanbul'da bir dernek kurulmuş ve İngilizlerle birlikte kararlar almış. Hükûmetin düşürülmesi ve malûm bir hükûmetin kurulması, Meclis'in dağıtılması, İzmir ve Adana'nın işgalleri için Kuva-yı Milliye'nin ortadan kaldırılması, dünya barış ve güvenliğini sağlamak üzere İstanbul'da Müslümanlararası bir Hilâfet Şurası'nın toplanması ve bolşevikler aleyhine fetva çıkarılması bu kararlar arasındaymış.

Nâzır Paşa bu derneğin çalışmalarına önem veriyor. Anadolu'daki Anzavur hareketi bu kararlara bağlı olduğu gibi, İngilizlerin hükûmete çok fazla baskı yapmaları da aynı sebeptendir Bilgi olarak arz etmekliğimi istediler (İsmet).

Harbiye Nezareti Başyaveri Binbaşı Salih

ALİ RIZA PAŞA KABİNESİ'NİN İSTİFASI

Efendiler, yüksek şahıslarınızca bilinmektedir ki, İngiliz temsilcisi, Yunanlılar da dahil olmak üzere bütün İtilâf kuvvetlerine karşı mücadelenin durdurulmasını hükûmete teklif etmişti. Bu teklifin gereği yerine getirilirse, İstanbul'u Osmanlı Devleti'ne bırakacakları yolunda yaldızlı bir vaatte de bulunmuşlardı. Fakat İstanbul'da bu teklif yapılırken, Şubat'ın 18, 19 ve 20'nci günlerinde, Yunanlıların İzmir'e yeni kuvvet, taşıt araçları, çok miktarda cephane getirdiğini ve bunları cephelere göndererek yeni bir taarruza hazırlandığını biliyorduk. Bu bilgilerimizi, hükûmetin işlerine karışmayınız yaygarasına kulak asmadan İstanbul Hükûmeti'ne de ulaştırarak dikkatini çekmekten geri kalmadık.

Yunanlılar, bu şekilde taarruza hazırlanırken, Ali Rıza Paşa Kabinesi başka bir teklif karşısında kalıyor. «Yunanlılar karşısında bulunan Kuva-yı Milliye'yi üç kilometre geri aldirmek!..»

Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin buna gücünün yetmeyeceği belliydi. Fakat, maksat onun düşürülmesiydi. Sadrazam, ister istemez bu teklifin yerine getirilemeyeceğini bildirmiş.

3 Mart 1920 günü Yunanlılar taarruza geçtiler. Gölcük yaylasıyla Bozdoğan'ı işgal ettiler.

İşte bu olay üzerine, Ali Rıza Paşa'nın, düşünebildiği tek çare, makamında daha fazla kalmaktan vazgeçerek, hemen istifa edip bu sorumlu işten yakayı sıyırmak olmuştur. Çünkü, Millî Mücadele'yi durdurma konusunda yapılan teklifi yerine getirmeye çalışmış fakat başaramamış olan Ali Rıza Paşa'nın, bu defaki teklifi de yerine getireceğim diye söz verip de başaramadığı takdirde, İtilâf Devletleri'nce de sorumlu tutulması ihtimali de hatıra gelmez miydi?

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Başkomutan Mr. George Milne'in emirlerini uygulatabadığı için sonunda kabineden uzaklaştırılmak durumuna düşürülmemiş miydi? Aynı işlemin Ali Rıza Paşa'ya da uygulanmasına kalkışıldığı takdirde, kendisini Padişah'ın koruyabileceğine güvenebilir miydi? Böyle bir durum karşısında, millî davanın belirdiği tek yer olduğu söylediği

İstanbul'daki Meclis-i Millî'ye güvenebilecek miydi? Millî irade adına konuşmaya ve isteklerde bulunmaya artık gerek ve imkân kalmadığını söyleyerek cezalandıracağım diye gözdağı verdiği Hey'et-i Temsiliye'ye dayanmaya tenezzül etmeli miydi? O halde kendisi için istifadan başka çıkar bir yol olamazdı. İşte o da öyle yapmıştır . Ali Rıza Paşa, hükûmete ilk saldırı yapıldığında, çekilmesi gerektiği yolundaki uyarılarımızı kabul etmedi.

Yerinde kalmakla vatana yararlı olacağını söyledi. Meclis-i Meb'usan da bu cahilce düşünceyi yerinde görerek onu makamında tuttu. Acaba yerine getirilmesi söz konusu olan görev, Yunanlıların taarruz hazırlıklarını tamamlayarak vatanın kutsal topraklarından bir kısmını daha çığnemek ve aziz

vatandaşlardan bir kısmını daha süngüler altında inletmek için, muhtaç olduğu fırsatı ona bahşetmek miydi?

PADIŞAH, İŞİN GİDİŞ DURUMUNA GÖRE BİRİSİNİ SADRAZAMLığA SEÇECEĞİM DİYOR

Rauf ve Kara Vasıf Beyler, 3 Mart 1920 tarihli şifrelerle, bu istifa haberini verirlerken, Felâh-ı Vatan Grubu başkanının ve Meclis başkan vekillerinin saraya gönderildiğini de bildiriyorlardı.

Bu başkanlar, Padişah'ın huzuruna kabul olunmamışlar. Başkâtip ve Başmâbeyinci ile görüşmeleri irade buyurulmuş. Grup başkanı, millî teşkilât'ın Padişah'a bağlılığını bildirmiş.

Sözü hükûmetin çekilmesine getirmiş. Padişah, Başkâtip aracılığı ile şu iradeyi bildirmiş: «Bütün milletvekillerine selâm. İşlerin gidiş ve durumundaki ağırlığı ben de onlar kadar biliyorum. Gidişatın ve durumun gereğine göre birisini sadrazamlığa seçeceğim. Onun yetkisine el uzatarak arkadaşlarını seçmesine karışmam. Ancak, ona çoğunluk grubuyla anlaşmasını tavsiye edeceğim.»

BENİ HÜKÜMET İŞLERİNE KARIŞMAKTAN MENETMEK İSTEYENLER BENDEN ETKİLİ TEDBİRLER BEKLİYOR

Başkanlar hey'eti teşekkür edip ayrılmışlar . Verilmekte olan bilgiler arasında şunlar da vardı: «Milletvekilleri, telâştalar. Fakat istenildiği şekilde bir kabine kurulacağına güveniyorlar.

Yabancıların, Hürriyet ve İtilâfçıların ve Nigehbancılar'ın, düzenledikleri gericilik hareketlerinde başarılı olabilmeleri için, Ferit Paşa'yı veya yakınlarından birini iktidar mevkiine getirmeleri de muhtemeldir. Meclis'i elbette dağıtacaklardır. Padişah katında etkili olacak tedbirlerin, oradan alınması... arz olunur.»

Efendiler, garip değil midir ki, bugün bu maruzatta bulunanlar, daha birkaç hafta önce «Meclis resmen açılmış olduğuna göre, bundan sonraki emirlerinizin bize bildirilmesini ve görüşlerinizin her makamın önünde gerektiği gibi savunulacağına güven buyurulmasını» diyen kimselerdir. Birkaç hafta önce, İstanbul Hükûmeti ile birlik olarak, beni hükûmet işlerine karışmaktan menetmek isteyen kimseler, bu gün, İstanbul'da hiçbir şey yapmaya güçleri yetmediğini itiraf ederek, buradan, Hey'et-i Temsiliye'den etkili tedbirler bekliyorlar.

Biz bu isteği de yerine getireceğiz. Fakat bu kimselerin istekleri olduğu için değil, bunu vatanın çıkarları emrettiği için...

Efendiler, 3 Mart ve 3/4 Mart gecesi, İstanbul'la haberleşme ve oradaki durumu anlamakla geçti. 4 Mart günü, gerek İsmet Paşa'dan ve gerek diğer kimselerden aldığım bilgiler üzerine, durumu bir genelge ile bütün ordulara, teşkilât merkezlerimize ve millete bildirdim . Meclis-i Meb'usan Başkanlığı'na da şunu yazdım:

Ankara, 4.3.1920

Meclis-i Meb'usan Başkan Vekilliği Yüksek Katına

İtilâf Devletleri'nin durmadan işlerimize karışmaları karşısında, Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin, nihayet

Meclis huzurunda istifasını verdiği üzüntüyle haber alınmıştır. Aydın cephesinde, kutsal vatani ele geçirmeye çalışan düşmanla Kuva-yı Milliye çarpışmakta ve her karış toprağına, sadık ve fedakâr evlâtlarının şehit olmuş vücutlarını gömmektedir.

Hiçbir güç, hiçbir yetki, milletimizi tarihin emrettiğı bu görevden alıkoyamayacaktır. Vatan ve milletimizin istiklâli korumak için her fedakârlığa hazır bulunan milletimizin, kutsal heyecanını ancak milletin tam olarak güvenini kazanmış bir hükûmetin işbaşına getirilmesi yatıştırabilir. Bütün millet, bu tarihî günlerde, millî iradesinin mutlak vekilliğini üzerine almış bulunan milletvekillerinin kararlarını sabırsızlıkla beklemektedir. Vatana ve tarihe karşı, üzerinize aldığınız büyük sorumluluğı ve bütün dünyanın kürsülerinize çevrilmiş olan dikkatli bakışlarını düşünerek, milletin azim ve fedakârlığına yaraşır kararlar alınacağına güvendiğimizi ve vatan uğruna yaptığınız çalışmalarda bütün milletin yanınızda ve yardımınızda olduğunu arz ederiz.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

Padişah'a da şu telgrafı çektim Efendiler:

Ankara, 4.3.1920

Padişah Hazretleri'nin Yüce Eşiğine

İtilâf Devletleri'nin istiklâl ve haysiyeti ayak altına alıcı saldırılarına ve Ateşkes Anlaşması hükümlerine aykırı müdahale ve hareketlerine daha fazla dayanamayan Kabine'nin istifası ile yeniden yüce devletlerinde bir hükûmet bunalımının ortaya çıkması, kamuoyunda derin bir heyecan yaratmıştır.

Yüce saltanat ve hilâfet makamları etrafında düşünce ve ülkü birliği ederek, yüksek istiklâl ve dokunulmazlığınız ve yüce Osmanlı Devleti'nin ülke bütünlüğü için son fedakârlığı göze almış olan bütün vatandaşlarınız, düşmanlar tarafından idare edilen bazı bozgunculuk ve ihtilâl tertiplerinden dolayı, zaten kederli ve endişeli bir durumda, hükûmet bunalımının bir an önce sona ermesini ve millî emelleri gerektiğı gibi gerçekleştirebilecek değerli bir hükûmetin kurulmasını beklemektedir. Meclis-i Millî'nin çoğunluk grubunda yoğunlaşan millî gaye ve eğilimlerin yüce katınızda da destekleneceğine, bütün vatandaşlarınız gibi, Hey'etimiz de emindir.

Ancak, içten ve dıştan gelen bin türlü ihtirasın kaynayıp köpürmesiyle, dirlik ve huzuru tehdit altında bulunan memleketimizin, millî vicdana güven veremeyecek bir kabine başkanına bir dakika bile katlanamayacağını ve Tanrı korusun, böyle bir durum ortaya çıkarsa, Osmanlı Devleti'nin tarihinde benzeri görülmemiş fecî olaylara yol açacağını, Padişah Efendimiz Hazretleri'nin yüce eşiğine arz etmeyi vatan borcu sayarız. Ferman Padişah'ımızdır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi adına Mustafa Kemal

Bu telgrafın birer suretini bilgi için Meclis-i Meb'usan Başkanlığı'na ve kolordu komutanlarına vermekle birlikte, bunun bir kopyasını çıkararak, İstanbul gazetelerine ve Basın Cemiyeti'ne vermesini de İstanbul telgrafhanesine emrettik. Bundan başka Efendiler, komutanlara, valilere, mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Merkez Hey'etleri'ne ayrıca şu genelgeyi de gönderdik.

4.3.1920

İtilâf Devletleri'nin katlanılmaz bir duruma gelen müdahale ve baskılarından dolayı kabine 3 Mart günü yani dün istifa etmiştir. Güvenilir kaynaklardan aldığımız bilgilere göre, kabinenin düşürülmesi, Ferit Paşa veya ona benzer birinin iktidar mevkiine getirilmesi ve İstanbul'da yabancıların emellerine hizmet edecek bir Hilâfet Şûrası kurulmasını sağlamak üzere, dış düşmanlar tarafından idare edilen ve muhalif partilerin aracılığı ile meydana gelen bir komitenin çalışmalarının eseridir.

Yani, komitenin çalışmalarına yer verebilmek için İtilâf Devletleri, önce hükûmeti istifaya mecbur edecek baskılar yapmışlardır. Durumun bu ağırlığı karşısında, Meclis-i Meb'usan, elbette gereken etkili tedbirleri almaya devam etmektedir.

Ancak bu teşebbüslerin fiilî olarak desteklenmesi için, hemen, millî gayeyi gerçekleştiremeyecek bir hükûmet başkanına milletin katlanamayacağını çok sert bir dille Saray'a, Meclis-i Meb'usan Başkanlığı'na ve basına bildirmek gerekir.

Bu telgraf alındığında, bir dakika kaybedilmeden bu şekilde telgraflar hazırlanmasını ve bu gece mutlaka çekilmesi çarelerinin bulunmasını, buraya da yarın sabaha kadar bilgi verilmesini önemle rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına Mustafa Kemal

Efendiler, verdiğimiz talimat gereğince, memleketin her tarafından, milletin her türlü yönetim kademesinden, 4/5 Mart gecesinden başlayarak telgraf fırtınası ayın beşinci ve altıncı günleri, Padişah sarayında ve Meclis-i Meb'usan üzerinde beklenen etkiyi yaptı.

SALİH PAŞA SADRAZAM OLUYOR

Nihayet, 6 Mart günü kim ve ne olduğunu anlayamadığımız biri tarafından şu haber verildi:

İstanbul, 6.3.1920

Hey'et-i Temsiliye'ye

Sadrazamlığa, Bahriye Nâzırı Salih Paşa'nın getirildiği arz olunur.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Sekreter Vekili Hâlit

Bu telgrafın arkasından da şu telgraf geldi:

Meclis-i Meb'usan, 6.3.1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Pek mukaddes Halife Hazretleri, şimdi Meclis-i Meb'usan Başkanı'nı yüksek huzurlarına kabul şerefini bahşederek, sadrazamlığı, Âyân Meclisi'nden eski Bahriye Nâzırı Salih Paşa'ya verdiklerini ferman buyurmuşlardır. Salih Paşa da kabineyi kurma işi ile meşgul bulunmakta olduğundan, bunalımın yarın akşama kadar tamamiyle ortadan kalkacağı bildirilir.

Meclis-i Meb'usan Başkanı Celâlettin Arif

Efendiler, Rauf Bey'in de aynı günde fakat daha kabine başkanı belli olmadan verdiği bilgiler vardır. Dikkate değer olduğu için bu bilgileri veren telgrafı olduğu gibi bilginize sunuyorum:

Kişiyi özel, çok ivedi Dakika geciktirilemez.

Harbiye Nezareti, 6.3.1920

Ankara'da 20'nci Kolordu Komutanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Dün gece İzzet ve Salih Paşa'larla görüştüm. Her ikisine de sadrazamlık teklifi yapılmamıştır. Vekâlet eden, kabinede kimin yer alacağını bilmiyor.

Eski Dahiliye Nâzırı Reşit Bey'in, Saray'la Fransız ve İngiliz elçilikleri arasında mekik dokuduğu inanılır kaynaklardan haber alınmıştır. Bir söylentiye göre, kendisi sadrazamlığa getirilecektir. Önceki gece Padişah, Tevfik Paşa'yı kabul etti. Daha sonra Ferit Paşa'yı kabul ederek saat 17.00'den 22.00'ye kadar görüştü.

Dünkü cuma günü Baltalimanı'nda, Ali Kemal ve eski Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali de bulunduğu halde, uzun görüşmeler yapıldı. Daha sonra Rahip Frew'unda katılmasıyla görüşmeler Ali Kemal'in evinde devam etti. Celâlettin Arif Bey, dün 16.00'da huzura kabul edildi. Bugünkü bunalımın devamı tahammülü olmadığından, milletin ve milletvekillerinin güvenini kazanabilecek bir kabinenin bir an önce iş başına getirilmesi konusundaki ısrarlı maruzata karşı, Padişah, durumun nezaketini aynı şekilde kavradığını ve Kuva-yı Milliye'nin gereğini belirttikten sonra, içeride ve dışarıda güven uyandırabilecek bir kimsenin atanmasının pek acele yapılamayacağı ve pazara kadar düşünmek gerektiği şeklinde cevap vermişler.

Yukarıda bilginize sunulan hususlardan edindiğim şahsî sezgim, Padişah'ın İngilizler ile konuşmakta ve yazışmakta olduğu ve Londra'dan cevap beklemekte bulunduğu kanaatını vermektedir. Her halde durum pek bunalımlıdır. İngilizlerden ümitli olurlarsa, Ferit Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi de uzak bir ihtimal değildir.

Kısacası, şimdiye kadar Padişah doğrudan doğruya Tevfik ve Ferit Paşa'lardan başka kimseyi kabul etmemiş ve Ferit Paşa ile görüşmesi de gizli olmuştur. Saray'ın adamlarından, güvendiğinizi bildiğim bir zat, Perşembe günü, Padişah'ın pek yakınları adına bendenizi özel olarak gördü ve düşüncemi sordu. Cevap olarak, bugünkü durumu saltanat, devlet ve millet yararına yürütebilecek kimsenin, zâtıdevletleri olabileceğini, fakat şu sırada işgal altındaki İstanbul'a dönmeniz mümkün olmayacağına göre, İzzet Paşa'nın iş başına geçmesi gereğini açık bir dille söyledim.

Salih Paşa, Meclisin kapatılması ihtimalinin bulunduğunu da ima ediyor. Birinci Başkan Vekili Hüseyin Kâzım Bey'in de Saray ve İngilizler ile Meclis adına dolap çevirdiği anlaşılıyor. Bilgilerinize sunulur.

Celâlettin Arif Bey, bugün saraya gidecek. Durumu pek açık bir şekilde Padişah'a anlatacak. Muhalifleri iktidar mevkiine getirirse, Anadolu'daki teşkilâtın sarsılacağını ve böylece, Doğu'daki, sonuç olarak kendileri için zararlı olacak prensiplerin memleketimize gireceğini ve halifeliğin Müslümanların gözünde düşeceği durumu açıklayacak ve Anadolu'dan millî teşkilât merkezlerinden bu konuda gelmiş olan bütün telgrafları gösterecek ve bu konu ile ilgili olarak ayrıca yazılı bir rapor da sunacaktır. Rapor birlikte yazılmıştır. Suretini daha sonra takdim ederiz (Rauf).

Bu telgraf, 6.3.1920 günü öğleden sonra saat 17.15'te Harbiye telgrafhanesine verilmiştir.

Harbiye Nezareti Başyaveri Salih

Efendiler, Rauf Bey'in sadrazam bulmak söz konusu olurken, benden bahsetmesi elbette gereksizdi. Aramızda asla böyle bir şey konuşulmuş değildi. Ben, aslında İstanbul Hükûmeti'nin yaşayacağından ümitli değildim. Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamlamış olduğuna artık çoktan inanmıştım. Osmanlı Devleti'nin sadrazamlık makamına geçmek gibi zayıf ve anlamsız bir düşüncenin benim kafamda yeri olmayacağı tabî idi. Ben gelip geçmesi tabî olan inkılâp safhalarını sakın bir şekilde takip ederken, yarının tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum.

Rauf Bey, sözünü ettiği Celâlettin Arif Bey'in raporunun suretini de gönderdi. Kabine kurulduktan

sonra da şu bilgileri verdi:

Harbiye (Nezareti) 8.3.1920

20'nci Kolordu Komutan Vekilliğine

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

- Kabine şöyle kurulmuştur: Sadrazam Salih Paşa; Şeyhülislâm Dahiliye Nâzırı. Hariciye Nâzırı Safa Bey, Harbiye Nâzırı yerlerinde bırakılmış; Bahriye Nâzırlığına Salih Paşa vekil, Nafia Nâzırlığına Tefkik Bey asıl Maliye Nâzırlığına Tefkik Bey vekil. Devlet Şûrasına Abdurrahman Şeref Bey vekil, Maarif Nâzırlığına Abdurrahman Şeref Bey asıl, Evkaf Nâzırlığına eski Şeyhülislâm Ömer Hulûsi Efendi asıl olarak, Adliye Nâzırlığına Celâl Bey, Ticaret Nâzırlığına Defterhane Emini Ziya Bey.
- Celâl Bey'in tutumunu bilmiyoruz. Bu şekil Damat Ferit Paşa'ya zaman kazandırmak için sarayın bir tertibidir. Salih Paşa, bir bunalımı önlemek suretiyle vatana yararlı bir hizmet yaptığı inancındadır. Bizim düşüncemiz bu kabineye güvenoyu vermemektir. Bunu sağlamak için grupta çalışıyoruz. Ferit Paşa tehlikesi hâlâ vardır. Ona göre tedbirler alınması arz olunur.
- Dikkate değer bir nokta olarak şunu da arz edelim: Salih Paşa, Meclis-i Meb'usan içinden nâzır almanın imkânsızlığı anlaşıldıktan sonra, dışarıdan alınacak kimselerin tesbiti için grubun düşüncesini soracaktı. Sonradan, bundan vazgeçerek, adları bilginize sunulan kimselerden ibaret kabineyi kendiliğinden kurmuştur, efendim (Rauf).

Harbiye (Nezareti) Başyaveri Salih

TRAKYA'DA CAFER TAYYAR BEY'İN TUTTUĞU YANLIŞ YOL

Efendiler, İstanbul bunalımı üzerine yaptığım açıklamalar epeyce uzadı. İstanbul'da zaten öteden beri süregelmekte olan durumdan, daha birçok şeyin ortaya çıktığına şahit olacağız.

Müsaade buyurursanız, tekrar İstanbul'a dönmek üzere, biraz da Edirne taraflarındaki duruma göz atalım. Şimdiye kadar yaptığım genel açıklamalar sırasında, yeri geldikçe Trakya'yı da teşkilât ve tasarılarımızın hiçbir vakit dışında tutmadığımızı anlattığımı sanırım. Edirne ile olan ilişki ve haberleşmelerimiz, memleketin her yeriyle olduğu gibi devam ettirilmekteydi.

Yapılan haberleşmelerimizdeki dikkate değer bazı noktaları yüksek hey'etinize açıklayarak bildirmek uygun olur:

1'inci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, 31 Aralık 1919 tarihli pek etraflı bir raporunda, Trakya ve özellikle Batı Trakya'da Yunanlıların yaptıkları işleri ve giriştikleri teşebbüsleri pek güzel açıklıyordu. Bu olağanüstü çalışmalara karşı kendisinin gerektiği gibi tertibat alamadığından şikâyet ediyordu.

«Kolordusunun bu durumda ve ileride ortaya çıkabilecek olaylar karşısında, görevini yapmaya imkân verecek bir durum almasına General Milne'in müsaade etmediğinin, haberleşme sonunda anlaşıldığını» haber veriyordu.

General Milne'in tertibat almamıza müsaade etmeyeceğine elbette şüphe yoktu. Bu açık gerçeği yazışma yoluyla anlamaya bilmem nasıl bir düşünce ve mantıkla kalkışılmıştı?

Cafer Tayyar Bey'e 3 Ocak 1920 tarihinde verdiğim talimatta, gönderdiğimiz gizli yönetmeliğe uyularak silâhlı birlikler kurulmasını yeniden hatırlattım. «Askerî durumun değiştirilmesi ile elde

edilemeyen yararların bu şekilde elde edilmesi gerekir» dedim.

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya da yine aynı tarihte durumdan bahsederek, Yunanlıların Doğu Trakya'da olsun, hazırlıklarına engel olmasını yazdım.

Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin gönderdiği raporlarda, gerektiği gibi teşkilât kurulamamakta olduğuna işaret ediliyor ve bazı yüksek dereceli memurlardan şikâyet ediliyordu. Bu gibi memurlara, öteden beri bazı uyarılarda bulunuyordum. Asıl şikâyet Cafer Tayyar Bey'den gelmeye başladı. Örnek olarak, bununla ilgili olarak okuyacağım şu mektup bir fikir verebilir sanırım:

26.1.1920

Sayın Paşam,

Arif Bey'in, Trakyalılar hakkında söylediklerini doğrularım. Trakya Cemiyeti maddî güçle desteklenmemiştir. Maalesef Cafer Tayyar hepimizi aldatmış. En küçük bir teşkilâtlanmaya girmemiş, bir tek tüfekle bile silâhlendirme yolunu tutmamıştır. Cafer'i şahsını düşünmekle suçlarım. Bulgaristan olaylarından da tamamen habersiz, tam bir gaflet içindedir.

Son günlerde, Cafer'in tümenlerine gönderdiği yazılı bir emir tesadüf eseri olarak elimize geçti. Yunanlıların yaptıklarından ve niyetlerinden, bu durum karşısında, artık Müdafaa-i Hukuk talimatı uyarınca, millî teşkilâta başlamak gerekirken, komutanların bu konuda, subaylar vasıtasıyla halka yardım edip etmemek hakkındaki düşüncelerini soruyor. Artık düşününüz... Allah millî meselelerde aldatanları kahr etsin. Fakat aldanmış olanlara da çok yazık!

Sonuç: Bulgar askeri Batı Trakya'yı boşaltarak gittiği, beş on memurla 150 - 200 jandarmadan başka kuvveti bulunmadığı halde, kendisinden ihtilâl ve savaşa vatani savunmasını beklediğimiz Trakya bir şey yapamadı. Cafer bu durumun üzüntüsünü çekti mi bilmem.

Bu yüzden, artık Topçu İhsan'ı, Baytar Rasim'i (zeki, hareketli, ölçülü, kendisine güvenilir bir arkadaş) teşkilât kurmak üzere Trakya'ya göndereceğiz. Buradan silâh da göndereceğiz. Kör olası Cafer, yalnız bunları serbest bıraksın. Gölge etmesin başka ihsan istemeyiz.

Edirne hattını, İngilizler, kendi askerleriyle teslim alıyor. Yunanlılar Hadımköy, Çorlu, Lüleburgaz'da toplanıyor.

Bulgaristan kaynaşiyor. Yunan eşkıyalığı artmakta, halkın şikâyeti karşısında vali elini ovuşturmakta, Cafer âcizliğini göstermekte. Trakya'nın bolşevikliğe karşı yabancı kuvvetlerin yığınak yeri olması, Bulgarların saldırılarına uğraması beklenebilir. Orada kuvvetli bir pençe ve beyin lâzım. Ne Cafer ne vali bu işin ehli de değildirler, fedakâr da değildirler.

İşte durum budur. Ben bunlarla çok uğraşıyorum. Geçen gün bir şifrenizi almış, pek üzülmüş ve şifre ile açıklama rica etmişim. Cevap alamadım. Paşam, şahsî bir siyaset güttüğümü mü zannediyorsunuz? Yoksa maksadı kavramayacak, durumu etraflı olarak anlamayacak ahmaklardan olduğumu mu zannediyorsunuz? Her iki durumu da protesto ederim. İnancım ve gayem birdir. Hiç şaşmadan yürüyorum. Yalnız, başka bir şey düşünüyor da bana söylemek istemiyorsanız, ona bir şey demem.

Açıka bildirmenizi rica ederim. Sert ve azarlayıcı sözlere son derece üzülürüm. Bu, beni çalışmaktan alıkoymaz. Beni muhalefete geçirmez. Fakat, arada pekâlâ bir kişilik meselesi doğurabilir.

Buna dikkatinizi çeker, bir gerçek ortaya çıkmadan ve benim neler çektiğimi anlamadan teşebbüslerde bulunmamanızın, mevkiinizden beklenen ve hiç ihmal götürmeyecek olan incelik ve

yumuşaklık gereği olduğunu, şuracıkta belirtmeme müsaade buyurunuz. Saygılarımı sunar, başarılar dilerim Paşam.

Vasıf

Efendiler, Edirne'den gelen yazılardan ve raporlardan, bence, yanlış bir görüş takip edildiği anlaşıyordu. Şimdi okunan mektupta da bu yanlış görüşün benimsendiğini gösteren cümleler vardır. Bu yanlış tutumu düzeltmek için, öteden beri belirtilen görüşlerimizi, 3 Şubat 1920 tarihinde Cafer Tayyar Paşa'ya ve İstanbul'da Rauf Bey'e bir kez daha bildirdim.

Tekrar ettiğim görüş şuydu:

Doğu ve Batı Trakya'nın millî bir bütün olarak tasavvur ve ifadesi doğru bir politika değildir. Doğu Trakya, itiraz ve tartışma kabul etmez şekilde yurdumuzun bir parçasıdır. Batı Trakya ise, bir antlaşma ile daha önce terkedilmiş olan bir bölgedir.

Olsa olsa, Doğu Trakya, Batı Trakya'nın kurtarılmasına çalışanların bir hareket üssü olabilir.

Doğu ve Batı Trakya'nın birliği üzerinde ısrarla direnmek, Doğu Trakya üzerinde de bazı iddiaların ileri sürülmesine yol açabilir.

Bulgarların da Adalar Denizi'nde iktisadî bir çıkış kapısı istemeleri, üzerinde ayrıca düşünölmeye değer. Bulgaristan içinde bu bakımdan gayret sarf edilmelidir.

Cafer Tayyar Paşa da, memurlardan, ileri gelenlerden ve halktan şikâyet ediyordu. 7/8 Mart 1920 tarihli bir şifresinde, «bizde halk her işi hükûmetten beklemekte; sivil idare âmirlerinin nemelâzımcı tutumları yüzünden millî teşkilât yüksek emirlerinize uygun olarak kurulamamaktadır.

İl sınırları içinde sık sık yapmakta olduğum teftişlerde, özellikle köylülerle sıkı temas kurmaktayım... Fakat, her köye gitmek mümkün olamıyor». «Teşkilâtın köklü ve yaygın olması hepimizin ortak isteği olup, bunun da ileri sürölen sakıncaların ortadan kaldırılmasına çalışmakla gerçekleştirilebileceği bilgilerinize sunulur» diyordu.

Efendiler, General Milne, Cafer Tayyar Paşa'ya askerî durumu değıştirtmiyor. Vali ve mutasarrıflar tarafsız kalıyor. Her işi hükûmetten bekleyen halka, millî teşkilâtın kurulmasında yardım ve öncölük etmiyorlar. Bu sakıncalar giderilmedikçe, teşkilâtın köklenip yaygınlaşması da mümkün görölmüyor.

KARAKOL CEMİYETİ İSTANBUL'DA TEŞKİLATINI GENİŞLETMEYE ÇALIŞIYOR

Efendiler başka bir münasebetle Karakol Cemiyeti'nden ve onun çalışmalarını yasaklama konusundaki teşebbüslerimizden bahsetmiştim. Bu cemiyetin İstanbul'da hâlâ teşkilâtını genişletmeye çalıştığı anlaşıyordu. Yeniden şöyle bir uyarıda bulunmak gerekti:

Yazı ile 12.3.1920

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı

Albay Şevket Beyefendi'ye

İstanbul'da bulunan teşkilâtımızın gayeye hizmet konusunda yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli

zamanlarda ve özellikle bugünlerde Ankara'ya gelen ve durumu bilen bazı kimselerin verdiği bilgilere göre, bundaki başarısızlık sebebi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilâtı adı altında Karakol Cemiyeti tüzüğü'nün uygulanmaya çalışılmasından ileri gelmektedir.

Karakol Cemiyeti'nin tüzüğü, birçok kimseyi teşkilâtla ilişki kurmaktan ürkütmüştür. Bu sebeple, Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı Tüzüğü'nün esaslarına göre teşkilâtlanmak, özellikle İstanbul için yeterlidir.

Çünkü, İstanbul'da asıl gücü fikir akımlarını birleştirmede aramalıdır. İstanbul'da fiilî hareketler ve özel teşebbüsler için kurulacak silâhlı teşkilâtta bile, Müdafaa-i Hukuk Tüzüğü ekinin uygulanması gerekir.

İstanbul Merkez Hey'eti'nin ve ona bağlı şubelerdeki yönetim kurullarının ortaya çıkmasında bir sakınca görülüyorsa, bu kurullara girecek olan kimseler şahıslarını gizli tutabilirler.

Bu esaslar çerçevesinde kurulmuş ve kurulacak olan teşkilâtın ve bunların merkez hey'etleri ile yönetim kurullarını oluşturan kimselerin adlarının güvenilir bir vasıta ile gönderilmesine yüksek lûtf ve yardımları özellikle istirham olunur efendim.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

İSTANBUL'DAKİ KUVA-YI MİLLİYE BAŞKANLARI'NIN TUTUKLANMASI HAKKINDA LONDRA'DAN GELEN EMİR

Şimdi, isterseniz yeniden İstanbul'a dönelim. 11 Mart 1920 tarihli bir telgrafta, Rauf Bey şu bilgileri veriyordu: 10 Mart 1920 günü öğleden sonra, İtilâf Devletleri'nin temsilcileri toplanmışlar.

Londra'dan gelen ve İstanbul'daki Kuva-yı Milliye başkanlarının tutuklanması emrini içine alan bir meseleyi görüşmüşler ve emri yerine getirmeye karar vermişler. Bu bilgi, güvenilir bir kimseye sağlam bir kaynaktan gizlice verilmiş ve bu gibi kimselerin bir an önce İstanbul'dan uzaklaşmaları gereği bildirilmiş. Bu durumu çeşitli ihtimallere göre değerlendirdikten sonra, işin sonuna kadar İstanbul'da kalarak namus görevini yerine getirmeye karar vermişler.

Sadrazam Salih Paşa, bu duruma bile bile yol açmaktaymış. Onun için kabineyi düşürmeye çalışacaklarmış. Başaracaklarına da güveniyorlarmış.

Rauf Bey'in, bu telgrafın arkasından aynı gün gelen kısa bir telgrafında, «son arz ettiğimiz hususlar ve hükûmetin durumu hakkında bir türlü düşüncelerinizi öğrenemediğimizden, telgrafın size ulaşmamış olmasından ve sağlığınıza haklı olarak endişe ediyorum. Cevabınızı bekliyoruz.» denilmektedir.

Rauf Bey'e ve bilgi için 15'inci ve 3'üncü Kolordulara 11 Mart tarihinde şu bilgileri vermiştim: 11.3.1920

Dün akşam, yani 10/11 Mart 1920'de, Ankara'da Fransız temsilcisi Yüzbaşı Boizeau (Buazo)'nun tercümanı olup bize öteden beri gizli haberler getiren biri Ankara'daki İngiliz temsilcisi Withall (Vitol)'ün, aldığı bir telgraf üzerine, bütün eşyası, ağırlıkları ve yanındaki adamlarıyla birlikte bugün Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a hareket edeceğini ve bu trenden sonra, demiryolu ulaşımının İngilizlerce durdurulacağını ihbar etti.

Adı geçen Withall, bugün gerçekten haber verildiği şekilde yola çıktı. Bu bakımdan tren seferlerinin de kesilmesi kuvvetle tahmin edilmektedir. Bu durumun, İstanbul'da İtilâf Devletleri'nce alınan tedbirlerle ilgili bulunduğu şüphe yoktur.

Mustafa Kemal

Rauf Bey'in son telgrafına da şu cevabı vermiştim:

Kabineye güvensizlik oyu vererek, sizlerin bir hücumla geçmeniz o kadar kuvvetli bir sebebe dayandırılmayacaktır. Grubun dayanışma ve direnme derecesi ile işbirliği yapma konusundaki kesin tutumu üzerinde açık bir düşünce ve kanaata varmadıkça, Salih Paşa'nın Grup Yönetim Kurulu'yla görüşmeden hareket etmesini, bir şartlılık meselesi yapma hususundaki kararınız hakkında hiçbir fikir ileri süremem.

İngilizlerin tutuklama kararına karşı, Meclis'in, cesaretle sonuna kadar görevine devamı pek yararlı ve parlaktır. Ancak, sizinle birlikte, kendileri ileriki teşebbüs ve çalışmalarımız için çok gerekli olan arkadaşların sonunda bize katılmalarını sağlayacak çarelerin düşünülmüş ve bulunmuş olması şarttır.

Aksi takdirde, grubun birlik halinde ve kararlılık içinde hareketini düzenleyebilecek kimselerin şimdiden görevlendirilmesi ve sizlerin hemen buraya gelmeniz gerekir. Buraya gelecek kimseler arasında, memleketi temsil edebilme niteliğini taşıyanlarla, gerektiğinde hükûmet kurabilecek ve yönetebilecek değerli olanların bulunması önemlidir. İtilâf Devletleri'nin zorlayıcı tedbirlere başvuracaklarına şüphe yoktur... vb..

Efendiler, Rauf Bey'i ve öteki şahısları tam zamanında çağırmış olduğumuz, olaylarla hem de üç dört gün geçmeden belli oldu. Ancak, ne yazık ki, bu davetimiz, gereken önem ve ciddiyetle dikkate alınacak değerde görülemedi. Rauf Bey ve Vasıf Bey gibi kimseler, en sonunda büyük bir uysallıkla Malta'ya gittiler. Bu durumu biliyorsunuz.

Son dakikaya kadar Anadolu'ya geçmek ve Ankara'ya gelmek fırsat ve tedbirlerinin bazı bazı arkadaşlar tarafından hazırlandığı ve sağlandığı bana anlatılmıştır. Eğer böyle idiyse, bu kimselerin Ankara'ya gelmeye razı olmayıp İngilizlere teslim olmayı ve Malta'ya gitmeyi tercih etmelerindeki sebep ve özür, cidden incelenmeye değer.

Gerçekten, Türkiye'nin durumunun ve geleceğinin şüpheli, karanlık, tehlikeli görüldüğü varsayımına göre, bu karanlık tehlike içine atılacakların, korkunç ve müthiş bir sonla karşılaşma kuruntusunun etkisi ile en sonunda bir süre kalmak üzere, düşmana teslim olmayı daha uygun bulacakları gözden uzak tutulamaz. Bununla birlikte, ben burada böyle ağır bir yargıya varmaktan çekinirim. Bu düşünceyledir ki, bu şahısları Malta zindanlarından kurtarmak için her fırsattan yararlanarak mümkün olan teşebbüslerde bulunmaktan geri durmadım.

İSTANBUL'UN İŞGALİ

Efendiler, İstanbul'da 10'uncu Tümen Komutanı'ndan Ankara'da 20'nci Kolordu Komutanlığı'na 9 Mart 1920 tarih ve 456 sayılı şifre olarak 14 Mart 1920 günü bir yazı geldi. Çözölmüşü şuydu:

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne özel: İngilizler tarafından Türk Ocağı binasının işgali üzerine Millî Talim ve Terbiye binasına taşınan Ocağın, bu yeni taşındığı bina, dün öğle vakti İngilizler tarafından yeniden işgal edilmiştir, efendim. 9 Mart 1920 (âdi).

Efendiler, 1920 senesi Martının 16'ncı günü öğleden önce, saat 10.00'da makine başında şöyle bir telgraf geldi :

İstanbul, 16.3.1920

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Muzika Karakolu'nu İngilizler basıp oradaki askerlerle çarpışarak, sonunda şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize arz olunur.

Manastırlı Hamdi

Ben bu telgrafın altına kurşun kalemle «ivedi olarak kolordulara benim imzamla M. Kemal» işaretini koyduktan sonra, telgrafı verenden açıklama istemeye başladım. Manastırlı Hamdi Efendi birbiri ardınca bilgi vermeye devam etti.

Bizim en çok güvendiğimiz bir arkadaşımız var ki, yalnız o değil, herkes, yani gelenler söylüyor. Şimdi de Harbiye'nin işgalini haber aldık. Hattâ, Beyoğlu t elgrafhanesinin önünde İngiliz askerlerinin bulunduğunu öğrendik, fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyecekleri bilinmiyor. Bu sırada Efendiler, Harbiye telgrafhanesinden memur Ali bilgi vermeye başladı:

Sabahleyin İngilizler basarak altı kişiyi şehit ettiler. On beş kadar da yaralı var. Şimdi İngiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri Nezaret'e giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır.

Manastırlı Hamdi Efendi, bizi yeniden buldu.

Paşa Hazretleri,

Harbiye telgrafhanesini de İngiliz askerleri, işgal edip teli kestikleri gibi bir yandan Tophane'yi işgal ediyorlar, bir yandan da zırhlılardan asker çıkarılıyor. Durum ağırlaşıyor efendim. Sabahki çarpışmada 6 şehit 15 yaralımız var. Paşa Hazretleri, yüksek emirlerinizi bekliyorum. 16 Mart 1920

Hamdi

Hamdi Efendi devam etti:

Sabahleyin bizim asker uykuda iken, İngiliz deniz askerleri karakola gelip giriyor. Askerimiz uykudan şaşkınlık içinde kalkınca çarpışmaya başlanıyor. Sonunda bizden 6 kişi şehit oluyor, 15 kişi yaralanıyor. Bunun üzerine, zaten mel'unluklarını tasarlamışlar ki, hemen zırhlıları rıhtıma yanaştırıp bir yandan Beyoğlu tarafını ve Tophane'yi bir yandan da Harbiye Nezareti'ni işgal etmişlerdir. Şimdi artık, ne Tophane'yi ne de Harbiye telgrafhanesini bulmak imkânı olmuyor. Şimdi aldığım habere göre işgal Derince'ye kadar yayılmış, efendim.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orayı da işgal ettiler galiba, Allah korusun, burayı işgal etmesinler. İşte Beyoğlu telgraf memurları, müdürleri geldiler. Kovmuşlar.

«Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım, efendim.»

Rahmetli Hayati Bey, benim ilk haber telgrafı üzerine yaptığım işarete uygun olarak, verilen bilgileri özetlemiş; Rumeli ve Anadolu'daki bütün komutanların adresine telgraf çektiyordu. Bir an önce İstanbul üzerinden Edirne'ye çektirilmesini söylemişim . Hamdi Efendi:

Yüksek emirleriniz yerine getiriliyor. Edirne'ye yazıyorum ve bütün merkezleri hazır ettirdik.

Hamdi Efendi'den:

«Milletvekilleri ile ilgili bir haber aldınız mı? Meclis telgrafhanesi cevap veriyor mu?» diye sordum. Hamdi Efendi:

Evet veriyor. 14'üncü Kolordu Komutanı hazır. Paşa istiyordu, verelim mi?

Efendiler, bundan sonra artık Hamdi Efendi'nin sözünü işitemedik. İstanbul merkezinin de işgal edilmiş olduğuna hükmettik.

MANASTIR'LI HAMDİ EFENDİ

Bu vatansever ve cesur, Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul felâketinden haber almak için, kim bilir, ne kadar çok beklemek zorunda kalacaktık. İstanbul'da bulunan nâzır, milletvekili, komutan ve teşkilâtımızdan bir kimsenin çıkıp da bize vaktinde haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor.

Demek ki, hepsini heyecan ve korku bürümüştü. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yaşanamayacak kadar şaşkın bir duruma gelmiş olduklarına hükmetmek, bilmem ki doğru olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi, daha sonra Ankara'ya gelerek karargâhımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça ifade etmeyi millî ve vatanî görevlerimden sayarım.

Efendiler, bu durum üzerine, meydana gelebilecek bir felâketin önüne geçmek için şu emri verdim:

Bütün Vali ve Mutasarrıflara

Sivas'ta 3'üncü Kolordu, Bandırma'da 14'üncü Kolordu, Ankara'da 20'nci Kolordu, Erzurum'da 15'inci Kolordu,

Konya'da 12'nci Kolordu, Diyarbakır'da 13'üncü Kolordu Komutanlıklarına

İzmir Cephesinde Refet Beyefendi'ye, Balıkesir'de 61'inci Tümen Komutanlığı'na, bütün Müdafaa-i Hukuk Merkez Hey'etleri'ne ve Yönetim Kurullarına

Telgraf, ivedi Ankara, 16.3.1920

Bugünkü duruma göre, milletimi, medeniyet dünyasının insanca duygularla dolu vicdanlarına ve bütün İslâm dünyasının manevî birliğine güvenmekle birlikte, dost olsun düşman olsun, bütün resmî dış dünya ile geçici olarak bir süre için ilişki kuramayacaktır.

Bugünlerde, yurdumuzdaki Hristiyan halka karşı göstereceğimiz insanca davranışın değeri pek büyük olduğu gibi, hiçbir yabancı hükûmetin açıktan veya dolaylı yoldan yardımını görmeyen Hristiyan halkın tam bir huzur ve sükûn içinde yaşamaya devam etmeleri, ırkımızın yaratılıştan bezenmiş olduğu medenî kabiliyetine kesin bir delil olacaktır.

Yurt çıkarları aleyhinde çalıştıkları görülenler ile, memleketin huzur ve güvenliğini bozanlar hakkında, din ve milliyet ayrımı yapılmaksızın, kanun hükümlerinin eşit olarak ve şiddetle uygulanmasını; bulundukları yerlerdeki mahallî idarelere bağlılık gösteren ve vatandaşlık görevlerini yapmakta kusur göstermeyenler hakkında ise, yumuşak ve şefkatli davranılmasını özellikle ister, bu hususların bütün ilgililere hemen bildirilmesini ve bütün yurttaşlara uygun vasıtalarla duyurulmasını rica ederiz, efendim.

Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesi adına Mustafa Kemal

İTİLAFLAR KUVVETLERİNİN TELGRAFLA MEMLEKETE YAPMAK İSTEDİKLERİ RESMÎ TEBLİĞ

Efendiler, İtilâf Kuvvetleri, İstanbul telgraf merkezlerini işgal ettikten sonra, memlekete telgrafla bir resmî tebliğde bulunmak istediler. Tarafımızdan yapılan uyarı ve hatırlatmalar üzerine, bazı merkezler dışında bu resmî tebliğ alınmadı. Alanlar ve cevap verenlerden belli başlıları şunlardır:

İzmit Mutasarrıfı Suat Bey, Konya Valisi Suphi Bey. Resmi Tebliğ

Beş buçuk yıl önce, Osmanlı Devleti'nin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin liderleri, Alman telkinlerine kapılarak Osmanlı Devlet ve Milletini I. Dünya Savaşı'na soktular. Bu haksız ve uğursuz siyasetin sonucu bilinmektedir. Osmanlı Devlet ve Milleti, bir türlü felâket geçirdikten sonra, öyle bir yenilgiye uğradı ki, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin liderleri bile, bir Ateşkes Anlaşması yaparak kaçmaktan başka çare bulamadılar. Anlaşmanın yapılmasından sonra, İtilâf Devletleri'ne bir görev düştü.

Bu görev eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün halkının, ırk ve mezhep ayrılığı gözetilmeksizin gelecekteki mutluluklarını, gelişmelerini, sosyal ve ekonomik hayatlarını güven altına alan bir barışın temellerini atmaktan ibaretti.

Barış Konferansı, bu görevi yerine getirmekle uğraşırken, kaçmış olan İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin taraftarı olan bazı kimseler, «Millî Teşkilât» takma adı ile bir teşkilât kurarak ve Padişah ile İstanbul Hükûmeti'nin emirlerini hiçe sayarak, savaşın acı sonuçlarıyla büsbütün tükenmiş olan halkı askerlik için toplamak, çeşitli unsurlar arasında nifak çıkarmak, millî yardım bahanesiyle halkı soymak gibi işleri yapmaya yeltendiler ve böylece barış değil, sanki yeni bir savaş devrini açmaya çalıştılar.

Bu teşebbüs ve kışkırtmalara rağmen, Barış Konferansı görevine devam etti ve nihayet İstanbul'un Türk idaresinde kalmasına karar verdi. Bu karar Osmanlıların kalplerini ferahlatacaktır. Ancak, bu kararlarını Bâbiâli'ye bildirdikleri zaman, uygulamanın ne gibi şartlara bağlı olduğunu da hatırlattılar.

Bu şartlar, Osmanlı vilâyetlerinde bulunan Hristiyanların hayatlarını tehlikeye sokmamak, bugün İtilâf Devletleri ile müttefiklerinin askerî kuvvetleri aleyhinde yapılmakta olan sürekli hücumlara son vermektir. İstanbul Hükûmeti, bu uyarıya karşı bir dereceye kadar iyiniyet göstermiş ise de, «Millî Teşkilât» takma adı ile hareket eden kimseler, ne yazık ki, teşvik ve tahriklerinden vazgeçmek istemediler.

Aksine, hükûmetin kendileri ile işbirliği yapmasını sağlamaya çalıştılar. Herkesin sonsuz bir hasretle beklediği barış için büyük bir tehlike demek olan bu duruma karşı, İtilâf Devletleri, yakında karara bağlanacak barış hükümlerinin uygulanmasını sağlamak üzere, gerekli tedbirleri düşünmeye mecbur oldular. Bunun için bir tek çare buldular. Bu da, İstanbul'u geçici olarak işgal etmektir. Bu karar bugün yürürlüğe girmiş olduğundan, kamuoyunu aydınlatmak için aşağıdaki noktaların açıklanması gerekir:

- İşgal geçicidir.
- İtilâf Devletleri'nin niyeti, saltanat makamının nüfuzunu kırmak değil, aksine, Osmanlı idaresinde kalacak olan memleketlerde o nüfuzu güçlendirmek ve sağlamlaştırmaktır.
- İtilâf Devletleri'nin niyeti, yine Türkleri İstanbul'dan mahrum etmemektir. Fakat, Allah korusun, taşrada genel bir karışıklık veya katliam gibi olaylar ortaya çıkarsa, bu karar değiştirilebilir.
- Bu nazik dönemde, ister Müslüman ister gayrimüslim olsun, herkesin görevi, kendi işine gücüne bakmak, güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak, Osmanlı Devleti'nin yıkıntısından yeni bir Türkiye'nin kurulması için var olan son bir ümidi, çılgınlıklarıyla mahvetmek isteyenlerin aldatıcı

sözlerine kapılmamak ve hâlâ saltanat merkezi olarak kalan İstanbul'dan verilecek emirlere uymaktır.

Yukarıda sayılan kışkırtmalara katılan şahısların bazıları, İstanbul'da yakalanmışlardır. Onlar elbette kendi yaptıklarından ve sonra da, o yaptıklarının sonucu olarak ortaya çıkabilecek olaylardan sorumlu tutulacaklardır.

İşgal Kuvvetleri

Bu tebliğ dolayısıyla, derhal şu genelgeyi yayınladım:

16.3.1920

Bütün Vali ve Komutanlara ve Müdafaa-i Hukuk Hey'etlerine

İtilâf Devletleri tarafından silâhlı çarpışma sonunda, İstanbul'un işgali zorla gerçekleştirilmiştir. Bu suikasttan yararlanarak hainlik düşünen birçok kimsenin milleti aldatmaya kalkışmaları muhtemeldir.

Nitekim, resmî bildiriler şeklinde imzasız bazı bildirilerin yayınlanmak istendiğini öğreniyoruz. Yanlış hareketlere yer verilmemek ve gerçek duruma ters düşen heyecanlar yaratılmamak bakımından, bu gibi bildirimlere asla değer verilmemesi gerekir. Gerçek durumu izleyen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, milleti aydınlatacaktır.

Mustafa Kemal

YABANCI DEVLETLERE YAPTIĞIM PROTESTO

Efendiler, aynı günde çeşitli vasıtalarla şu protestoyu gönderdim:

16.3.1920

Protesto

İstanbul'da İngiliz, Fransız, İtalyan Siyasî Temsilcilerine, Amerikan Siyasî Temsilcisine, Bütün Tarafsız Devletler Dışişleri Bakanlıklarına, Fransa, İngiltere, İtalyan Millet Meclislerine verilmek üzere Antalya'da İtalyan Temsilciliğine Millî bağımsızlığımızı temsil eden Meclis-i Meb'usan da dahil olmak üzere, İstanbul'da bütün resmî daireler, İtilâf Devletleri'nin askerî kuvvetleri tarafından resmen ve zorla işgal edilmiş ve millî dâvâ uğrunda çalışan birçok vatansever kimsenin de tutuklanmasına teşebbüs edilmiştir.

Osmanlı milletinin siyasî hakimiyet ve hürriyetine indirilen bu son darbe, ne pahasına olursa olsun hayatını ve varlığını savunmaya azmetmiş olan biz Osmanlılardan çok, yirminci yüzyıl medeniyet ve insanlığının kutsal saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünkü insan toplumlarının temelinde yatan bütün ilkelere ve insanlığın bu ilkeleri meydana getiren ortak vicdanına indirilmiş demektir.

Biz, haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz mücadelenin kutsallığına ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşama hakkından mahrum edemeyeceğine inanıyoruz.

Tarihin bugüne kadar kaydetmediği bir suikast olan ve Wilson prensiplerine dayanan bir Ateşkes Anlaşması'nın, milleti savunma imkânlarından yoksun bırakmış olmasından doğan bir hileye de

dayanmış olması bakımından, ilgili milletlerin şeref ve haysiyetleriyle de bağdaşmayan bu hareketin ne demek olduğunu takdirini, resmi Avrupa ve Amerika'nın değil, bilim, kültür ve medeniyet Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihî sorumluluğa, son olarak bir kez daha dünyanın dikkatini çekeriz. Dâvâmızın haklılık ve kutsallığı, bu güç zamanlarda, Tanrı'dan sonra en büyük yardımcımızdır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesi adına Mustafa Kemal

Aynı günün gecesi şu talimatı bir genelgeyle yayınladım:

16.3.1920

Bütün Vali ve Komutanlara

İstanbul'un ve resmî dairelerin, özellikle Meclis-i Meb'usan'ın, İtilâf Devletleri tarafından ve zorla işgal edilmiş olduğunu, ayrıca, bu hareketin, ateşkes anlaşması ile milleti silâhsız bıraktıktan sonra yapıldığını dile getirerek, İtilâf Devletleri temsilcilerine, bütün tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla, İtilâf Devletleri'nin Millet Meclisi Başkanlıklarına protesto telgrafları çekilmek üzere mitingler yapılması gerekli görülmektedir.

Protesto telgraflarında özellikle, yapılan saldırının Osmanlı hakimiyetinden çok, yirmi asırlık bir medeniyet ve insanlığın eseri olan hürriyet, milliyet ve yurtseverlik prensiplerine bir darbe olacağı, Osmanlı milletinin varlık ve bağımsızlığını savunma konusundaki kararlılık ve imanına bu olayın hiçbir etki yapamayacağı, yalnız, medeni milletlerin bu saldırıyı kabul etmekle, büyük bir tarihi sorumluluk altına girmiş olacakları belirtilmelidir.

Tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla Millet Meclisi Başkanlıklarına çekilecek telgraflar, İstanbul'da ait oldukları makamlara verilmekle birlikte, Antalya'da İtalyan temsilcisi vasıtasıyla da verilmelidir. Protesto telgraflarının birer suretinin de buraya gönderilmesini rica ederiz.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

16.3.1920

Albay Refet Bey'e

Son olaylar dolayısıyla, her tarafta yapılan gösteri toplantıları sonunda çekilecek protesto telgraflarının birer suretlerinin de İtilâf Devletleri'nin toplantı halinde bulunan Millet Meclisleri Başkanlıklarına ve tarafsız devletlerin'de Dışişleri Bakanlıklarına gönderilmesini yararlı buluyoruz. Bu konuda Antalya'daki İtalyan temsilcisinin de yardımını sağlamanızı rica ederiz.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

MİLLETE YAYINLADIĞIM BİLDİRİ

Efendiler, aynı günde millete de şu bildiriği yayınladım:

Bildiri

Bütün komutanlara, vali ve mutasarrıflara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Belediye Başkanlıklarına ve Basın Derneğine

İtilâf Devletleri'nin şimdiye kadar memleketimizi paylaşmaya yol bulmak için başvurdukları çeşitli tedbirler bilinmektedir. Önce, Ferit Paşa ile anlaşarak ve milleti savunmasız bırakarak yabancı idaresine esir etmek ve memleketin birçok önemli yerlerini galip devletlerin sömürgeleri arasına katmak düşünülmüştü.

Kuva-yı Milliye'nin, bütün bir milletin desteği ile bağımsızlığı savunma konusunda gösterdiği azim ve kararlılık, bu tasavvuru altüst etti. İkincisi, Kuva-yı Milliye'yi aldatmak ve onun müsaadesi ile Doğu'da bir üstünlük sağlama siyaseti gütmek için Hey'et-i Temsiliye'ye başvuruldu.

Heyet, milletin bağımsızlığı ve vatanın bütünlüğü garanti edilmedikçe ve özellikle işgal bölgelerinin boşaltılmasına teşebbüs edilmedikçe, herhangi bir görüşmeye yanaşmadı. Üçüncüsü, Kuva-yı Milliye ile işbirliği yapan hükûmetlerin çalışmalarına karışmak suretiyle millî birliği sarsmak, haince muhalefetleri teşvik etmek ve cür'etlerini artırmak yolu benimsendi. Ne var ki, millî birliğin yarattığı kuvvet ve dayanışma karşısında bu saldırılar da eridi.

Dördüncüsü, vatanın kaderi ile ilgili kaygı verici kararlar alındığından söz edilerek, kamuoyuna baskı yapılmaya başlandı. Namusunu ve yurdunu savunma uğrunda her fedakârlığı göze almış olan Osmanlı milletin azim ve iradesi önünde, bu gözdağının da bir yararı olmadı. Nihayet bugün, İstanbul'u zorla işgal etmek suretiyle, Osmanlı Devleti'nin yedi yüz yıllık hayat ve hakimiyetine son verildi.

Yani, bugün Türk milleti, medenî kabiliyetinin, yaşama ve bağımsız kalma hakkının ve bütün bir geleceğinin savunulmasına çağrıldı. İnsanlık dünyasının takdirlerini kazanmak ve İslâm dünyasının kurtuluş emellerini gerçekleştirmek, Hilâfet makamının yabancı etkilerden kurtarılmasına ve millî bağımsızlığın şanlı geçmişimize yaraşır bir imanla savunulup kazanılmasına bağlıdır. Vatanımızı ve istiklâlimizi kurtarmak için giriştiğimiz kutsal mücadelede Tanrı'nın yardım ve koruyuculuğu bizimledir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi adına Mustafa Kemal

Efendiler, aynı zamanda bütün İslâm dünyasına da seslenilerek, yapılan saldırı, bir bildiride etraflı şekilde anlatılarak çeşitli vasıtalarla ilân edildi.

Efendiler, olay üzerinde fazla bilgi almayı beklemeksizin, telgrafçı, Manastırlı Hamdi Efendi'nin verdiği bilgilerden ve işgal kuvvetlerinin bu bilgileri doğrulayan bildirisinden, durumun içyüzünü anlayarak gerekli bulduğum ve derhal alınmasında zaruret gördüğüm tedbirleri, açıklandığı gibi hemen işgal günü aldım ve uyguladım.

İstanbul'un işgal şekli ve tutuklamalar hakkında çeşitli kaynaklardan birbirini tutmaz abartılmış bilgiler gelmeye başladı. Biz de çeşitli yollarla araştırma ve soruşturmalarımıza devam ettik. Yasama görevinin yerine getirilmesine imkân göremeyerek dağılan milletvekillerinin ve bazı şahısların İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelmekte oldukları anlaşıldı. Yolculuklarını kolaylaştırmak için, geçecekleri yerlerdeki ilgililere gereken emirleri verdim.

OLAĞANÜSTÜ YETKİLER TAŞIYAN BİR MECLİSİN ANKARA'DA TOPLANMASI KARARI

Efendiler, 16 Martta İstanbul işgal edilir edilmez, hemen aldığım tedbirler arasında, daha birtakımları vardır ki, onları Büyük Millet Meclisi'nin ilk açılışında anlattığım için burada yeniden açıklamadım. Örnek olarak, Eskişehir ve Afyonkarahisar'daki yabancı birliklerin silâhlarının alınması veya oradan uzaklaştırılmaları, Geyve ve Ulukışla yakınlarındaki tahribi ve Anadolu'da bulunan yabancı subayların tutuklanması gibi tedbirlerle ilgili ayrıntıları, Büyük Millet Meclisi'nin ilk tutanaklarında

okumuşsunuzdur.

Bu tedbirler arasında en önemlisi; olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanmasını sağlama konusundaki millî ve vatanî görevimize ait karar ve bu kararın uygulanmasıdır.

Efendiler, bu konudaki kararımızı ve bu kararın nasıl uygulanacağını gösteren bir bildiriye, 19 Mart 1920'de, yani İstanbul'un işgalinden üç gün sonra yayınladım.

Efendiler, bu konu üzerinde, iki gün kadar komutanlarla makine başında görüşerek düşüncelerini aldım. Ben ilk yazdığım müsveddede «Kurucu Meclis» (117) deyimini kullanmıştım. Maksudım da toplanacak meclisin ilk anda «rejim» i değiştirme yetkisine sahip olmasını sağlamaktır. Fakat bu deyim kullanılması maksadı gereğince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir, gerekçesiyle Erzurum ve Sivas'tan uyarıldım. Bunun üzerine «olağanüstü yetkiye sahip bir meclis» deyimini kullanmakla yetindim.

Valiliklere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına İtilâf Devletleri tarafından devlet merkezinin bile resmen işgali, devletin yasama, yargı ve yürütmeden ibaret olan millî güçlerini işlemez duruma sokmuş ve bu durum karşısında görev yapmaya imkân bulamadığını hükûmete resmen bildirerek. Meclis-i Meb'usan dağılmıştır.

Şu halde devlet merkezinin korunmasını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin, Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları zarurî görülmüştür. Bu bakımdan aşağıda verilen talimat gereğince seçimlerin yapılması, yüksek ve derin vatanseverlik anlayışından beklenir:

- Memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağan üstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır.
- Bu meclise üye olarak seçilecek kimseler, milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine bağlıdırlar.
- Seçimlerde sancaklar esas alınacaktır.
- Her sancaktan beş üye seçilecektir.
- Seçim her sancakta, o sancağın kendi ilçelerinden çağıracağı ikinci seçmenlerle, sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden, sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk yönetim kurullarından; illerde, il merkez kurullarıyla, il yönetim kurullarından, il merkezindeki belediye meclisinden il merkezi ile merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşturulmuş bir kurul tarafından aynı günde ve aynı oturumda yapılır.
- Bu meclis üyeliğine, her parti, zümre ve dernek tarafından aday gösterilmesi mümkün olduğu gibi, her ferdin de bu kutsal mücadeleye fiilen katılması için bağımsız olarak adaylığını istediği yerden koyma hakkı vardır.
- Seçimlere her bölgenin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçim güvenliğinden sorumlu olacaktır.
- Seçim, gizli oyla ve salt çoğunluk esasına göre yapılacaktır; oylar, kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi tarafından ve kurul önünde sayılacaktır.
- Seçim sonunda, bütün kurul üyelerinin imzalayacakları veya kendi mühürleri ile mühürleyecekleri üç nüsha tutanak düzenlenecek; bir tanesi yerinde alıkonularak, öteki iki nüshadan biri seçilen şahsa verilecek, diğeri Meclis'e gönderilecektir.
- Üyelerin alacakları ödenek daha sonra Meclis'çe kararlaştırılacaktır. Ancak, geliş yollukları seçim kurullarının zarurî masraflar olarak uygun görecekları miktar üzerinden mahallî idarelerce karşılanacaktır.
- Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankara'da çoğunlukla toplanmayı sağlayacak şekilde tamamlanarak, üyeler hareket edecek ve sonuç üyelerin adlarıyla birlikte derhal bildirilecektir.
- Telgrafın alındığı saat bildirilecektir.

Dağıtım: Kolordu komutanlarına, valiliklere ve bağımsız sancaklara tebliğ edilmiştir.

Hey'et-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

Efendiler, bir hafta içinde, çeşitli yerlerden Ankara'ya gelmekte olan milletvekilleriyle, telgrafla haberleşilerek bizzat temasa geçildi. Kendilerine, üzüntülerinin giderilmesine, maneviyatlarının yükseltilmesine yarayacak bilgiler verildi. İstanbul'da artık dâvâmızı yürütecek kimse kalmamıştı.

Aylarca ve çeşitli yol ve yöntemlerle yaptığımız uyarmalara rağmen, bizim dediğimiz şekilde teşkilât kurmayıp Karakol Cemiyeti'nin kurulmasına çalışanların başları Malta'ya gitmiş, İstanbul'daki üyelerinin hayat ve faaliyetlerinden eser kalmamıştı. Orada yeniden teşkilât kurabilmek için çok zahmetli çalışmalara ve o günkü durumumuza göre imkânlarımızın üstünde para harcamaya mecbur oldum.

Saygıdeğer Efendiler, genel konuşmalarım arasında bir iki yerde, benim İstanbul'daki Meclis-i Meb'usan'a başkan seçilmem konusundan ve bundaki maksattan bahsetmiştim. Bunun gerçekleştirilememiş olması dolayısıyla küçük bir güçlükle karşılaştığımı da arz etmiştim.

Gerçekten de, İstanbul'da Meclis saldırıya uğrayıp dağılınca, milletvekillerini toplamak ve özellikle daha önce de açıkladığım üzere bir meclis kurulmasına teşebbüs edebilmek için bir an kararsızlık geçirdim. Meclis-i Meb'usan Başkanı olan Celâlettin Arif Bey'in Ankara'ya gelip gelmeyeceğini şüphesiz bilemiyordum. Gelmesi halinde, onun gelişini beklemeyi ve daveti onun vasıtasıyla yaptırmayı düşündüm.

Ne var ki, durum çok acele hareket etmemizi gerektiriyordu. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmez bir ihtimale bağlanarak vakit kaybetmeyi ihtiyata uygun bulmadım. Fakat vereceğim kararın uygulanmasını sağlamak için de, bir iki gün telgraf başında, bütün komutanların görüşlerini almakla vakit geçirme gereğini duydum. Celâlettin Arif Bey'le 27/28 Mart gecesi Düzce'ye varışında bağlantı kurulmuştu. Kendisine şu telgrafi yazdım:

Sayı: 34 Ankara, 27.3.1920

Düzce'de Meclis-i Meb'usan Başkanı Sayın Celâlettin Arif Beyefendi'ye

İstanbul'un resmen ve fiilî olarak İngilizler tarafından işgaliyle devlet kuvvetlerinin baskı ve esareti altına alınmış, Meclis-i Meb'usan'a saldırılarak milletin istiklâl ve namusuna tecavüz edilmiş olması ve bu yüzden milletvekillerinin memleketin kaderi ile ilgili görevlerini yerine getirmeyi başaramayacaklarını anlayarak milletin bağrına sığınmak mecburiyetinde kalmaları dolayısıyla, devlet ve milletin bütün kuvvetlerini hüküm ve denetimi altında bulunduracak olağanüstü bir meclisin toplanmasına şiddetle ihtiyaç duyulmuş olduğundan, Hey'et-i Temsiliye'nin, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanmasına karar verdiği ve gereğinin yapılmasının her yere genelge ile bildirildiği yüksek malûmlardır.

Bu konudaki 19.3.1920 tarihli bildiri metnini inceledikten sonra, içindekileri bir kere daha belirtmek ve seçimlerin en kısa zamanda yapılarak meclisin bir an önce toplanmasını sağlamak için, bu görüşümüzün sizin tarafınızdan da bir bildiri şeklinde kamuoyuna şimdiden duyurulmasını yararlı buluyoruz. Değerli cevabınızı beklemekteyim, efendim.

Mustafa Kemal

CELALETTİN ARİF BEY'LE GÖRÜŞ AYRILIĞI

Söz konusu edilen 19.3.1920 tarihli bildiriği görmedim. Olağanüstü bir meclisin toplanması her ne kadar yerinde ise de, böyle bir meclisin, elden geldiği kadar kanuna dayanması gereklidir.

Gerçi, bizim Anayasa'mızda böyle olağanüstü bir meclisin toplanabilmesi ile ilgili bir işaret yoksa da, başka anayasalarda bulunan hükümlerden yararlanılabilir. Söz gelişi, Fransız anayasasına göre, meclis kanunsuz olarak dağıtılır veya bir saldırıya uğrarsa, saldırıya uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler, vilâyet ve sancak idare meclislerinden seçilecek ikişer üye ile birlikte uygun bir yerde toplanırlar. Meclisin yeniden açılması veya saldırının önlenmesi için kararlar alırlar. Bu meclisin kararları mutlakdır, uyulması zarurîdir. Bu kararları dinlemeyenler vatan hainliği ile suçlandırılırlar. Bendeniz de bu yolu düşünmekte idim.

19.3.1920 tarihli bildirinin ne gibi esaslara dayandığı anlaşıldıktan sonra, Ankara'ya varışında yapacağım görüşmeler sonunda, bir bildiri hazırlamak düşüncesindeyim. Yine görüşürüz. Makine başında yanımda bulunan İsmail Fazıl Paşa ile Saruhan Milletvekili Reşit Bey'le birlikte saygılarımızı sunarak veda ederiz. Arkadaşlarımdan Kırşehir milletvekili Rıza Bey de saygılarını sunuyor ve kendisinin de Bolu'da bulunduğu Keskin'deki babasına haber verilmesini istirham ediyor, efendim. Celâlettin Arif

Bu cevap telgrafında yazılanlar dikkatle gözden geçirilirse, Celâlettin Arif Bey ile görüşlerimiz arasında büyük ayrılık olduğu kolaylıkla farkedilir. Ben, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasına karar verirken, bizim Anayasa'mızda böyle bir meclisin toplanmasıyla ilgili bir işaret bulunmadığını elbette bilirdim.

Fakat kararımı verebilmek için böyle bir işaretin var olup olmadığını düşünmek asla hatırıma gelmedi. Bundan başka, saldırıya uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenlerle vilâyet ve sancakların idare meclislerinden seçilecek ikişer üyeyle birlikte, Meclis-i Meb'usan'ın yeniden eski şekil ve niteliğinde toplanmasını sağlamak için çalışmayı asla hatırıma getirmedim.

Aksine, büsbütün başka nitelik ve yetkide, sürekli bir meclis kurmayı ve bu meclisle, tasavvur ettiğim inkılâp safhalarını birlikte geçirmeyi düşündüm. Buna göre birbirleriyle zıtlığına şüphe etmediğim düşüncelerimizin, görüştükten sonra da birleşmesine imkân bulunacağına ümidim kalmadı. Bununla birlikte 19 Mart 1920 tarihli bildirimi telgrafla Celâlettin Arif Bey'e verdirdim. Ertesi gün aldığım cevap şuydu:

Düzce, 28.3.1920

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Yüksek Hey'et-i Temsiliye'nizin 19.3.1920 tarihli genel bildirisi incelendi. İçindeki maddeler ana hatlarıyla bendenizin düşündüğü esaslara uygundur. Bu bakımdan, bendenizin Ankara'ya gelişinden sonra, görüşülerek ayrıca bir bildirinin yayınlanması tabiidir. Yarın ister istemez Bolu'da kalınarak 29 Mart 1920'de Ankara'ya hareket edileceği saygıyla arz olunur.

Meclis-i Meb'usan Başkanı Celâlettin Arif

CELALETTİN ARİF BEY MECLİS-İ MEBUSAN BAŞKANLIĞI'NI

BIRAKMIYOR

Celâlettin Arif Bey, bildirimizi inceledikten sonra, içindekilerin, düşündüğü esaslara genellikle uygun olduğunu söylemekle birlikte, bu esasları destekler nitelikte bir bildiri yazıp ilân etmiyor. Bunu Ankara'ya geldikten ve görüşmeler yaptıktan sonraya bırakıyor.

Efendiler, Celâlettin Arif Bey, Ankara'ya geldikten sonra, kendisiyle ve diğer bazı hukukçularla bu konu üzerinde uzun süren görüşmeler ve tartışmalar yapıldı. Fakat aldanmıyorsam, Celâlettin Arif Bey, hiçbir vakit benim Büyük Millet Meclisi'nin nitelik ve yetkisi hakkındaki görüşüme katılmamıştır.

O, daima toplanmış olan hey'etin esas görevini, İstanbul Meclis-i Meb'usan'ının toplanmasını sağlamaktan ibaret olarak görmüş ve kendisini de daima İstanbul'daki Meclis-i Meb'usan'ın Başkanı saymıştır. Bu kanaatta yanılmadığımı gösteren ufak bir hâtıramı müsaade ederseniz bilginize sunayım.

Ben, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve kendisi İkinci Başkan bulunduğu sırada, bir gün, Başkanlık Divanı toplantısında, Celâlettin Arif Bey'in, ödenek meselesini açtığını ve kendisinin Meclis-i Meb'usan Başkanı olması dolayısıyla o makama ait ödenek isteğinde bulunduğunu, o tarihte Meclis Genel Sekreteri olarak bulunan Recep Bey anlattı.

Yüksek malûmlarınızdır ki, o devirde Meclis Başkanı ve İkinci Başkanı ile diğer başkanlar ve Meclis üyelerinin ödenekleri arasında fark yoktu.

Celâlettin Arif Bey, Meclis-i Meb'usan Başkanı sıfatıyla yalnız kendisini ayrı tutarak, fazla ödenek almanın kanunî hakkı olduğundan bahsediyordu. Ben Başkanlık Divanı'nın bu meselenin çözümünde yetkili olmadığını, kendisi bu istek ve iddiada ısrar ederse, konuyu Meclis Genel Kurulu'na sunarak, alınacak karara göre hareket edilebileceğini ileri sürdüm. Celâlettin Arif Bey, Meclis önüne çıkmayı uygun bulmayarak isteğinden vazgeçti.

SEÇİMLER SIRASINDA BAZI YERLERDEKİ BÜYÜK HÜKÜMET MEMURLARININ ÇIKARDIKLARI GÜÇLÜKLER

Saygıdeğer Efendiler, 19 Mart 1920 tarihli talimat gereğince, memleketin her tarafında seçimler, sür'atle ve ciddiyetle yapılmaya başlandı.

Yalnız, bazı yerlerde kararsızlık ve direnmeler görüldü. Bunlardan bazıları kısa, bazıları uzunca bir süre bu kararsızlık ve direnmelerinde ısrar ettiler. Ancak sonunda, bütün seçim bölgelerinin milletvekilleri, Büyük Millet Meclisi'nde, bütün milletin ve memleketin temsilcisi olarak hazır bulundular. Kararsızlık ve direnme gösteren bazı yerler şunlardı:

Dersim, Malatya, Elâziğ, Konya, Diyarbakır, Trabzon... Efendiler, gerçek durumu belirtmiş olmak için şunu da açıklamalıyım ki, kararsızlık ve direniş gösteren bu seçim bölgelerinin halkı değildir.

Belki o tarihte, o bölgelerde bulunan sivil idare âmirleridir. Halk, gerçeği anlar anlamaz, derhal milletin ortak isteğine katılmakta asla kararsızlık göstermemiştir.

Şimdi Efendiler, yeniden inkılâbın tabiî sonuçlarından sayılan olaylardan bazılarına temas edelim:

SAMSUN'DAKİ SUBAYLAR ARASINDA SÖZDE PADİŞAH TARAFTARLIĞI VARMIŞ

3' üncü Kolordu Komutanı Selâhattin Bey'den aldığım 29 Mart 1920 tarihli bir şifrede, «Samsun'da bulunan 15'inci Tümen'in maneviyatının bozuk olduğundan ve sözde, subaylar arasında Padişah taraftarlığı bulunduğu» söz ediliyordu. «Subaylar, Padişah aleyhinde verilecek emirleri yerine getirmeyeceklerini komutanlarına bildirmişler. Baskı yapılırsa, görevlerini terk etmeleri ihtimali varmış.

İstanbul'dan gelen yolculardan ve gazetelerden, işgalin ikinci günü, elkonmuş olan binaların hepsinin boşaltıldığı, Salih Paşa'nın yerinde olduğu, Âyân Meclisi'nin görevine devam ettiği ve son cuma selâmlığında, Harbiye ve Bahriye Nâzırları da hazır bulunarak, gerekli törenin eskiden olduğu gibi yapıldığı anlaşılmış...» «Şu duruma göre, İstanbul'da bir hükûmet varken, bu hükûmetin haberi olmadan yapılan işler nedir?» diyorlarmış. Subayların bu düşünce ve davranışlarını bildiren 15'inci Tümen Komutanı şu görüşleri ileri sürüyordu:

«Burada bir subayı hapsetmenin olağanüstü bir durum yaratması düşünülemez. Ancak, bundan yararlanarak Anadolu üzerine yürümek gibi olaylar meydana gelecektir. İzmir cephesinde Kuva-yı Milliye'ye nasıl hizmet gördürüldüğünü bilemiyorum. Zannedirim, bunlar para ile çalıştırılmaktaymış.

Bir savaş çıktığında, bütün halka maaş verilemeyeceği meydanda olduğundan, Kuva-yı Milliye adı altındaki mevcut kuvvetten orada da hiçbir kuvvet kalmayacağına eminim. Ordu birliklerine gelince, şimdiden firar olayları başlamıştır. Parasızlık böyle devam ettikçe ve İstanbul'da merkezî hükûmet bulundukça subaylardan bile şüphe ederim.» Bundan başka, 3'üncü Kolordu Komutanı Selâhattin Bey, vermiş olduğumuz talimat gereğince, Amasya'ya gelen kontrol memuru Forbes adındaki yüzbaşıyı tutuklamış. Samsun'a bir İngiliz temsilcisi yüzbaşı gelmiş. Selâhattin Bey'e, Yüzbaşı Forbes'in bir dakika bile geçirilmeden Samsun'a gönderilmesini yazmış; aksi takdirde, Selâhattin Bey'in sorumlu olacağını ilâve etmiş. Bu konudaki düşüncemi soran Selâhattin Bey'e, vereceği cevap hakkında şu tavsiyede bulundum: «Forbes'i tutuklayan ben değilim; hükûmet merkezleri, Ateşkes Anlaşması'na ve insanlığa aykırı olarak işgal edilen millettir. Bu bakımdan serbest bırakılmasını da ancak millet yapabilir.» Buna rağmen, bu Forbes memleketten çıkarılmakla yetinilmiş, tutuklanmamıştır.

Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'in 9 Nisan 1920 tarihli kısa bir şifresinden, Adapazarı ile Hendek arasında bulunan ve Çataköprü denilen yerdeki köprülerle Mudurnu Suyu köprüsünün Kuva-yı Milliye'nin aleyhinde olanlar tarafından tahrip edildiği anlaşıldı.

Bolu ve dolaylarının Komutanı Mahmut Nedim Bey'in, Düzce'den yazdığı 9 Nisan 1920 tarihli şifresinden de, 8 Nisanda Adapazarı'nda Kuva-yı Milliye aleyhine gösteriler yapıldığı, Hendek ile Adapazarı arasında telgraf ve telefon hatlarının kesildiği, Düzce Abazalarından tarafsız kalanların da muhaliflere katılmak üzere hareket ettikleri anlaşıldı. Hendek ile Adapazarı arasında, Mudurnu Suyu üzerindeki büyük köprü'nün tahribi dolayısıyla ulaşımın kesilmiş olduğu da anlaşılıyordu. Bu bilgiler üzerine, Gevye'de bulunan 24' üncü Tümen Komutanı Mahmut Bey'in dikkati çekildi.

Nevşehir'de de, Nevşehir Kaymakamı Nedim Bey'in başkanlığında Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin bir şubesi kurulmuş. Verilen raporda, cemiyetin en bozguncu üyelerinden sekiz kişinin Niğde'ye gönderildiği bildiriliyordu. Bu cemiyetin üyeleri, «Padişah'tan başka hiçbir kuvvet tanımayız. Kuva-yı Milliye'yi dağıtmak için mal ve can bakımından bütün kuvvetlerimizi feda etmeye yemin ettik» diyorlarmış. Her gece toplantı yapıyorlarmış. İleri gelenleri, Niğde'deki Tümen Komutanı'nın gönderdiği bir müfreze ile tutuklanmış.

6. Bölüm

From:

<http://bolboloku.net/> - **BolBolOKU.NeT**

Permanent link:

<http://bolboloku.net/doku.php?id=ataturk:nutuk:5>

Last update: **2026/01/05 19:54**

